1994
مارت 1 - سان
ئايلىق
سىياسى گېزىت
Aylık
Siyasi Gazete

شەرقى تۈركىستان

ŞARKİ TÜRKİSTAN (DOĞU TÜRKİSTAN)

ئىستىگىمىز ئىستىقلال، دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرىدۇر

ئىيسا يۈسۈف ئالپتېكىننىڭ ھۆر دۇنياغا مۇراجىتى

ئۆز خەۋەرچىمىز: شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ لىدەرى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن، 1993-يىل 12-ئاينىڭ 10-كۈنى، «دۇنيا ئىنسان ھەقلىرى كۈنى» مۇناسىۋىتى بىلەن، ھۆر دۇنيا خەلقىگە بىر مۇراجەت ئېلان قىلدى. ھەممىگە مەلۇمكى، بۇندىن 45 يىل بۇرۇن، 12-ئاينىڭ 10-كۈنى، «دۇنيا ئىنسان ھەقلىرى كۈنى» قىلىپ بېكىتىلگەن ئىدى.

ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ مۇراجەتنامىسىدە مۇنداق دېيىلگەن: «ئىنسان ھەقلىرى ئورتاق شوئارغا ئايلانغان ۋە ئەركىنلىك مۇجادىلىلىرى ئالقىشقا ئېرىشىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، قىزىل خىتاينىڭ زۇلۇم ۋە ئاسارىتى ئاستىدا ياشاۋاتقان خەلقىمىنىڭ نامىدىن سىزلەرگە مۇراجەت ئېتىمەن! (داۋامى 2-بەتتە)

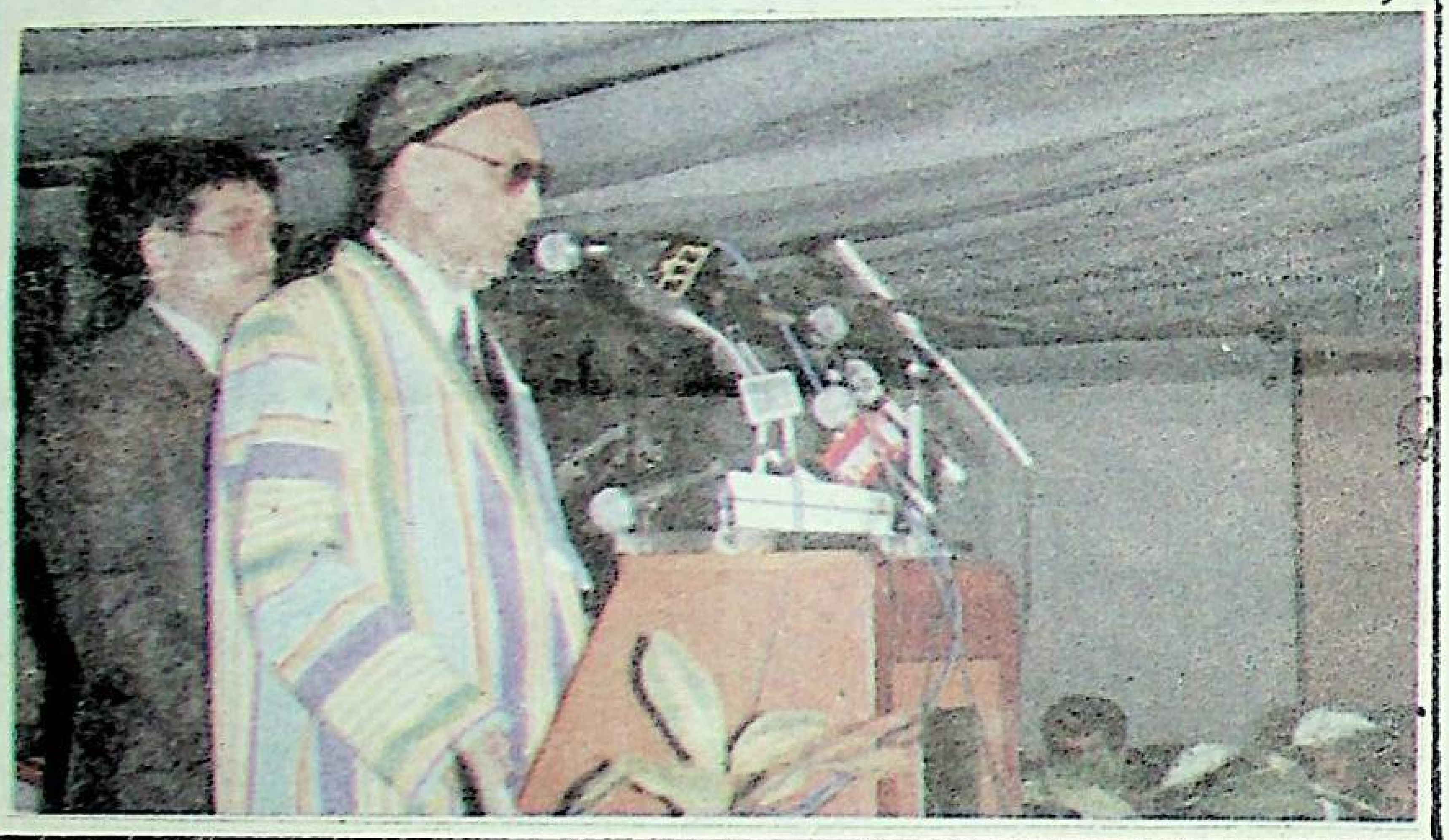

ھەممىمىز بىر نىيەتتە، ۋەتەن داۋاسىنى پۈتۈن دۇنياغا ياڭراتايلى

باش ماقالە

ۋەتەن سىرتىدا كۈندىن-كۈنگە كۈچىيىۋاتقان شەرقى تۈركىستان داۋاسىنىڭ تەرەققىيات ئېھتىياجى تۈپەيلىدىن، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى يۇرت تېشىدىكى مىللى مۇجاھىتلىرىمىزنىڭ مەركىزى بولۇپ كەلگەن ئىستانبۇل شەھرىدە، ئۇيغۇرچە ۋە تۈركچە ئىككى خىل تىلدا چىقىدىغان «شەرقى تۈركىستان» نامىدىكى ئايلىق سىياسى گېزىت بۈگۈن رەسمى دۇنياغا كەلدى!

بىزچە، يۇرت تېشىدا ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقانلارنىڭ مۇنۇ ئىككى موھىم ۋەزىپىسى بار: بىرى، شەرقى تۈركىستاندىكى خىتاينىڭ زۇلمىنى ۋە بوزۇلۇمغا قارشى خەلقىمىزنىڭ مۇستەقىل، ئىنساننىچە ياشاش ئىستىكى بىلەن، ھەرقانداق ساھالەردە قۇللۇقنى ھېچبىر زامان قوبۇل قىلمايدىغانلىقىنى ئېنىق تىلاپ ئېلىپ بېرىۋاتقان مىللى كۈرەشلىرىنى ئەركىن دۇنياغا ۋاقتىدا ئاڭلىتىپ تۇرۇش. يەنە بىرى، ئەركىن دۇنيانىڭ شەرقى تۈركىستان داۋاسىغا بولغان ھېسداشلىقى ۋە قوللىشىنى خەلقىمىزگە يەتكۈزۈش ۋە خەلقىمىزنىڭ بىر مىللى جامائەت سۈپىتىدە مىللى مۇستەقىللىق كۈرەشكە ماھىرلىنىشى ئۈچۈن مەنىۋى جەھەتتىن ياردەمچى بولۇشتىن ئىبارەت! گېزىتىمىز بۇ ئىككى بۈيۈك ۋەزىپىنى بىر تارىخى ۋەزىپە سۈپىتىدە ئۈستىگە ئالدى (داۋامى 2-بەتتە)

سۈلايمان دېمىرال گېزىتىمىز ساھىبىنى قوبۇل قىلدى

ئۆز خەۋەرچىمىز: 1994-يىل 2-ئاينىڭ 9-كۈنى چۈش سائەت 12 دە، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى سۈلايمان دېمىرال، ئەنقەرەدىكى پرېزىدېنت مەھكىمىسىدە، گېزىتىمىز ساھىبى ئارسلان ئالپتېكىننىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى. (داۋامى 2-بەتتە)

قازاقىستاندا خىتاينىڭ ساختا تارىخىغا قارشى مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى

1994-يىلى 1-ئاينىڭ 28-كۈنى، قازاقىستاندىكى «شەرقى تۈركىستان مىللى ئازاتلىق فرونتى» ئالمۇتا شەھرىدە، «شەرقى تۈركىستان تارىخى ساختىلاشتۇرۇلمىسۇن!» دېگەن تېمىدا مەخسۇس سىياسى ۋە ئىلمى مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزدى. (داۋامى 2-بەتتە)

رامىزانىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن

بۈگۈنكى دۇنيانىڭ «ئۈستى ئوچۇق تۈرمىسى» دەپ ئاتالغان ئەزىز ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستاندا، پۈتۈن ئىمكانسىزلىقلار ئىچىدە، مىللى مەۋجۇدىيىتىنى سۈردۈرۈپ كېلىۋاتقان مۆمىنلىك قېرىنداشلار، (داۋامى 3-بەتتە)

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

باشماقالا

(بېشى 1- بەتتە)

گېزىتىمىز، مىللى لىدەرلىرىمىز مۇھەممەت ئەمىن بۇغرا، ئەيسا يۇسۇپ ئالپتېكىنلەرنىڭ ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ۋەتەن سىرتىدا ئېلىپ بارغان غايەت مۈشكۈل، ئەمما مۇقەددەس بولغان مىللى مۇستەقىللىق كۆرىشى يولىدا ماڭىدۇ ۋە بۇ يولدا يېڭى ئەۋلادلارنىڭ ئۇلىشىپ كېلىشىنى تەمىن ئېتىدۇ.

گېزىتىمىز، 1992- يىلى 12-ئاينىڭ 12- 14- كۈنلىرى ئىستانبۇلدا ئۆتكۈزۈلگەن «شەرقى تۈركىستان مىللى قۇرۇلتىيى» نىڭ روھىنى ياشىتىدۇ، قۇرۇلتايدا ئېلىنغان تارىخى قارارلارنى ھاياتى كۈچكە ئىگە قىلىش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ.

شەرقى تۈركىستان گېزىتى، ئەبەدى ھالدا مىللى ئىستىقلال ۋە مىللى بىرلىكنى قوغدىغۇچى قاراۋۇل سۈپىتىدە مەۋجۇتتۇر!

شەرقى تۈركىستان گېزىتى، دېموكراتىك دۆلەتلەردىكى گېزىتلەرگە ئوخشاش ئۆزىنىڭ مۇستەقىللىقىنى دائىملىق مۇھاپىزەت قىلىدۇ!

گېزىتىمىز، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى شەرقى تۈركىستان جەمىيەتلىرى، گۇرۇپپىلىرى، تەشكىلاتلىرى ۋە شەخسلەر بىلەن يېقىندىن ئالاقە قۇرىدۇ ۋە ئۇلار بىلەن زىچ ھەمكارلىشىدۇ. شۇنداقلا، شەرقى تۈركىستان مەسىلىسى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان چەتئەل جەمىيەتلىرى، ئىنسان ھەقلىرى تەشكىلاتلىرى، تەتقىقات ئورۇنلىرى ۋە تەتقىقاتچىلىرى بىلەن ئىنىق يېقىندىن ئالاقە تورىنى قۇرىدۇ.

شەرقى تۈركىستان گېزىتى، شەرقى تۈركىستانلىقلار تەرىپىدىن چىقىرىلىۋاتقان باشقا گېزىت - ژورناللار بىلەن يېقىندىن ھەمكارلىشىدۇ.

گېزىت، ئۆزىنىڭ ماددى ئىمكانىيىتىگە قاراپ، شەرقى تۈركىستاننى تونۇتىدىغان كىتاپ - ژورنال ۋە ئۈنئالغۇ - سىنئالغۇ كاسېتلىرىنى نەشر قىلىپ تارقىتىدۇ.

گېزىت، ئىقتىسادى جەھەتتە ئۆزىنى - ئۆزى تەمىنلەشنىڭ يولىنى ئىزدەيدۇ، گېزىتكە ياردەم قىلىشنى ئىستىگەن شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ، شۇنداقلا باشقا ئورۇن ۋە شەخسلەرنىڭ شەرتسىز، خالىس ياردىمىنى قوبۇل قىلىدۇ.

شەرقى تۈركىستان گېزىتى، ھەر يەردە، ھەر ۋاقىت، ھەر زامان، ۋەتىنىنىڭ ئىستىقلالىنى سېغىنغان ھەر بىر شەرقى تۈركىستانلىقنىڭ يېنىدا تۇرىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ ئايرىلماس دوستىدۇر. گېزىتىمىز، بۇ قەدىرلىك دوستلىرىنىڭ تەكلىپكە، تەنقىتكە، مەسلىھەتكە ۋە ياردىمىگە مۇھتاج. گېزىتىمىز، بۇ تۇنجى سانى بىلەن سىزلەرنى قىزغىن تەبرىكلەيدۇ ۋە سىزلەرگە ئالى ئېھتىرامىنى بىلدۈرىدۇ!

قىرغىزىستاندىكى ئۇيغۇرلار ھۆكۈمەتنى خىتايلاردىن ھوشيار بولۇشقا ئاگاھلاندۇردى

ئىنتېرفاكس خەۋەر ئاگېنتلىقىنىڭ بەرگەن خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، قىرغىزىستاندىكى ئۇيغۇرلار قىرغىزىستان ھۆكۈمىتىنى، خىتاينىڭ كېڭەيمىچىلىك سىياسىتىدىن ئېھتىيات قىلىشقا ئاگاھلاندۇرغان.

يېقىندا، قىرغىزىستاننىڭ پايتەختى بىشكەكتە ئېچىلغان بۇ دۆلەتنىڭ تاشقى سىياسىتى توغرىسىدىكى بىر قېتىملىق يىغىندا، قىرغىزىستان «ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى» نىڭ رەئىسى نۇرمۇھەممەت كەنجى سۆز قىلىپ، قىرغىزىستاننىڭ، خىتاينىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا بولغان نەپسانىيىتىگە سەل قارىماسلىقىنى بىلدۈرگەن. ئەينى ۋاقىتتا قىرغىزىستاننىڭ پارلامېنت ئەزاسى بولغان نۇرمۇھەممەت كەنجى، خىتاينىڭ رەسمىي ماتېرىياللىرىدا، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پارچىلىنىشى بىلەن، شىمالدىن كېلىدىغان تەھدىتنىڭ تۈگىگەنلىكى ۋە خىتاينىڭ ئوتتۇرا ئاسىياغا يول ئاچىدىغانلىقى قەيت قىلىنغانلىقىنى بايان قىلغاندىن كېيىن، مۇنداق دېدى: «خىتايلار، كەلگۈسى 3 يىل ئىچىدە، ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىنى ۋە 30 يىل ئىچىدە ياۋروپانى خىتايلار بىلەن تولدۇرۇش نىيىتىدە بولماقتا، شۇنىڭ ئۈچۈن، بېيجىڭ دائىرلىرى خىتايلارنى ئوتتۇرا ئاسىياغا يەرلەشتۈرۈشكە تەشۋىق قىلماقتا».

نۇرمۇھەممەت كەنجى، يېقىنقى 3 يىلدا قازاقىستانغا 300 مىڭ، ئۆزبېكىستانغا 100 مىڭ ۋە قىرغىزىستانغا 75 مىڭ خىتاينىڭ كېلىپ يەرلەشكەنلىكىنى ۋە بۇنىڭغا قارشى تەدبىر ئېلىش لازىملىقىنى بىلدۈردى.

نۇرمۇھەممەت كەنجى سۆزىنىڭ ئاخىرىدا، شەرقى تۈركىستاندا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئاتوم سىنىقىنىڭ قازاقىستان ۋە قىرغىزىستانغا چوڭ زىيان ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ۋە بۇ دۆلەتلەرنىڭ موھىتىنىڭ بۇلغىنىشىغا زور تەسىر كۆرسىتىدىغانلىقىنى بايان قىلدى.

ئەيسا يۇسۇف ئالپتېكىننىڭ ھۆر دۇنياغا مۇراجىتى

(بېشى 1- بەتتە)

بۈگۈن، شەرقى تۈركىستان خەلقى مىللى مەۋجۇتلىقىنى قوغداش ئۈچۈن بىر ھايات - ماماتلىق كۆرەش ئېلىپ بارماقتا. تارىختا ئىمپىراتورلۇقلارنى قۇرغان، يۈكسەك مەدەنىيىتى بىلەن ئىنسانلارغا زور خىزمەتلەرنى كۆرسەتكەن شەرقى تۈركىستان تۈركلىرى ھازىر، سىياسى، ئىجتىمائى، مەدەنىيەت ۋە ئىقتىسادى ھوقۇقلىرىدىن تامامەن مەھرۇم ھالدا ياشىماقتا. ئىنسانچە ياشاش تەلىپىدە بولغانلار خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ئىسكەنجىگە ئۇچۇرىماقتا، تۈرمىلەرگە تاشلانماقتا ۋە ياكى ئۆلتۈرۈلمەكتە. شەرقى تۈركىستان تۈركلىرى بۈگۈن يا تارىخ سەھنىسىدىن يوقۇلۇپ كېتىش ياكى بولمىسا خىتاينىڭ ئاسسىمىلاتسىيە سىياسىتىگە قارشى تۇرۇپ ئۆلۈشتىن ئىبارەت ئىككى يولدىن بىرىنى تاللاشقا مەجبۇر بولماقتا. بۇ ھال، شەرقى تۈركىستاننى پارتلاشقا ھەرزامان تەييار تۇرغان بىر سائەتلىك بومبا ھالىغا كەلتۈردى.

خىتاي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ 93 - يىل 11- ئايدا ئېلان قىلغان موھىم بىر دوكلاتىدا: «ئەگەر خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتى ئامېرىكىغا ئوخشاش بىر فېدېرال سىستېمىغا كۆچمىسە، دېڭ شياۋپىڭنىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن، خىتاي خۇددى يۇگوسلاۋىيىگە ئوخشاش پارچىلىنىپ كېتىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەن ئىدى.

شۈبھىسىزكى، شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ كۆز ئالدىدىكى بىردىن - بىر چىقىش يولى - ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت. ئەمما، خىتاي ھۆكۈمىتى ھازىرلىغان دوكلاتتا، شەرقى تۈركىستاندىكى جىددىيلىكنى پەسەيتىش ئۈچۈن قولدىن كېلىدىغانلا ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىش لازىملىقى ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، غەرپ ئەللىرىنىڭ رەھبەرلىرى، خەلقلىرى ۋە تەشۋىقات ئورگانلىرىدىن، شەرقى تۈركىستاندىكى جىددىيلىكنى پەسەيتىش ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىشنى تەلەپ قىلىمەن. چۈنكى، شەرقى تۈركىستاندىكى ھالەت ۋاقتى كەلگەندە پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە دۇنيا تىنچلىقى ئۈچۈن زور بىر تەھدىت ئېلىپ كېلىدۇ».

سۇلايمان دېمىرال گېزىتىمىز ساھىبىنى قوبۇل قىلدى

(بېشى 1- بەتتە)

يېرىم سائەت داۋام قىلغان بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈشتە، گېزىتىمىز ساھىبى ئارسلان ئالپ تېكىن، پرېزىدېنت سۇلايمان دېمىرال بىلەن، تۈركىيىگە پانا تارتىپ كەلگەن بىر قىسىم شەرقى تۈركىستان مۇھاجىرلىرىنىڭ تۈركىيە ۋەتەنداشلىقىغا ئۆتۈش مەسىلىسى ئۈستىدە سۆھبەتلەشتى. ھەمدە، تۈركىيە ۋەتەنداشلىقىغا ئۆتۈشنى ئارزۇ قىلغان 25 ئائىلىلىك مۇھاجىرنىڭ تىزىملىكىنى سۇلايمان دېمىرالغا تەقدىم قىلدى. كۆرۈشۈش داۋامىدا، سۇلايمان دېمىرال، تۈركىيە ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقى تۈركىستان مۇھاجىرلىرىغا ئەزەلدىن باشپانا بولۇپ كەلگەنلىكىنى ۋە بۇندىن كېيىنمۇ ئۇلارغا دائىملىق تۈردە يار - يۆلەكتە بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ھەمدە، نەق مەيداننىڭ ئۆزىدىلا ئارسلان ئالپ تېكىن تەقدىم قىلغان 25 ئائىلىلىك شەرقى تۈركىستان مۇھاجىرىنىڭ تۈركىيە ۋەتەنداشلىقىغا ئۆتۈش مەسىلىسىنى تېزدىن ھەل قىلىش ھەققىدە تۈركىيە ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىگە يوليورۇق بەردى.

بۇ قېتىمقى كۆرۈشۈش داۋامىدا ئارسلان ئالپ تېكىن، شەرقى تۈركىستان خەلقى نامىدىن، تۈركىيە ھۆكۈمىتىگە ۋە خەلقىگە چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

ئەزەلدىن تۈرك دۇنياسىنىڭ لىدەرى ۋە باشپاناھى بولۇپ كەلگەن ئەزىز تۈركىيە، 1953- يىلى، كوممۇنىستىك خىتاي ھاكىمىيىتى ئاستىدا ياشىنى خالىماي قېچىپ چىقىپ، ھىندىستان، پاكىستان ۋە كەشمىردە سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن مەشھۇر ئىنقىلاپچىلىرىمىز مۇھەممەت ئەمىن بۇغرا، ئەيسا يۇسۇپ ئالپ تېكىن باشچىلىقىدىكى ئىككى مىڭدىن ئارتۇق شەرقى تۈركىستانلىقنى تۈركىيىگە ئېلىپ كېلىپ يەرلەشتۈرگەن ئىدى. 1967- يىلى يەنە، ئافغانىستانغا قېچىپ چىققان 300 دىن ئارتۇق شەرقى تۈركىستان مۇھاجىرىنى ئۆز پاناھىغا ئېلىپ، تۈركىيىگە يەرلەشتۈردى. ئۆزلىرىنىڭ تۈرك قېرىنداشلىرىغا ياردەم بېرىشنى ھەممىدىن ئەلا بىلىپ كەلگەن ئەزىز تۈركىيە، ئۆز دۆلىتىنىڭ ئىقتىسادى قىيىنچىلىقىغا قارىماي، تاكى ھازىرغىچە شەرقى تۈركىستان مۇھاجىرلىرىنى ئۆز قويىنىغا ئېلىپ كەلمەكتە. شەرقى تۈركىستان خەلقى، تۈركىيە ھۆكۈمىتى ۋە خەلقىنىڭ بۇ مېھرى - شەپقىتىنى ئەبەدى ئۇنۇتمايدۇ ۋە كەلگۈسىدە ئۇنىڭغا ھەسسىلەپ جاۋاپ قايتۇرىدۇ!

خوتەن دەرياسى خەۋپكە دۇچ كەلمەكتە

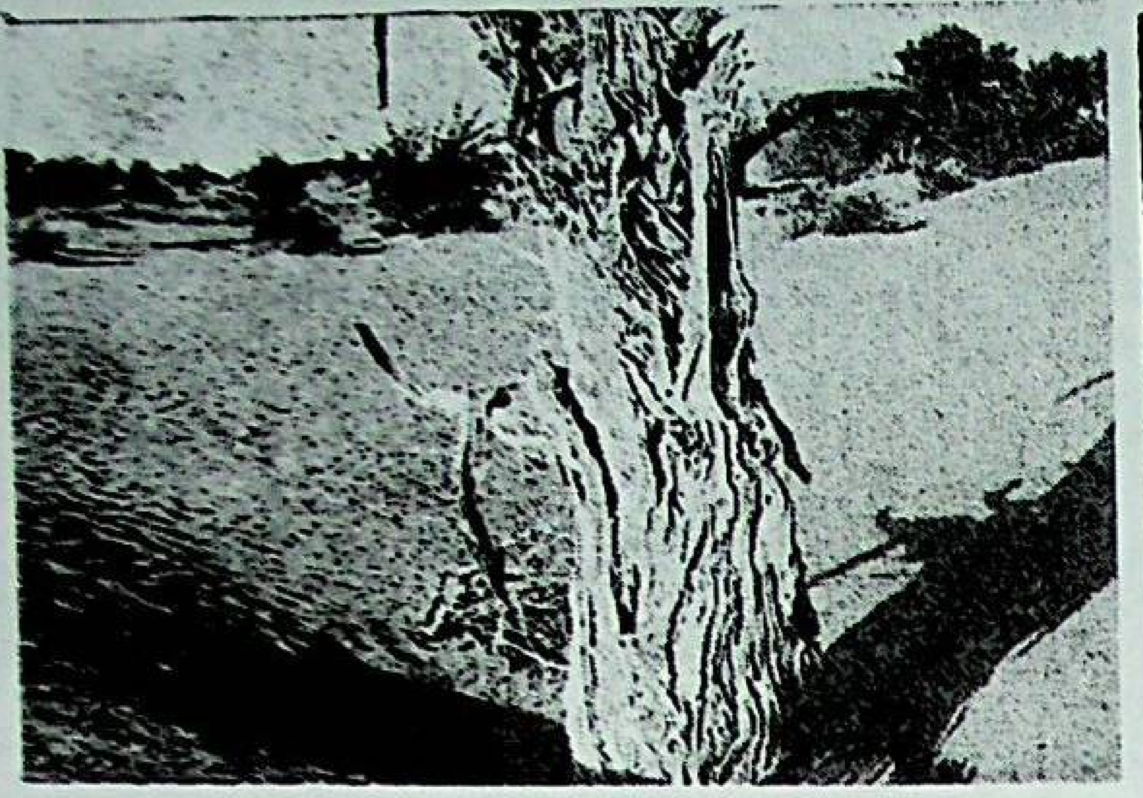

قىزىل خىتاينىڭ 1964-يىلدىن بېرى شەرقى تۈركىستاندا ئېلىپ بارغان 40 قېتىملىق ئاتوم سىنىقىنىڭ تەسىرى تۈپەيلىدىن، تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ كۆچۈش سۈرئىتى شىددەت بىلەن ئۆرلەپ، تارىم ئويمانلىقىنىڭ ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقى ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلدى. تارىم دەرياسىغا قۇيۇلىدىغان كۆپلىگەن چوڭ-كىچىك ئېقىنلار قۇم باراخانلىرى ئىچىدە غايىپ بولدى. ھەممىدىن قورقۇنۇچلۇق بولغىنى شۇكى، نۆۋەتتە تارىم دەرياسىغا قۇيۇلىدىغان ئاساسى غول ئېقىن -خوتەن دەرياسى قۇرۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلمەكتە.

خىتاينىڭ ئەڭ چوڭ سىياسى گېزىتى «خەلق گېزىتى»نىڭ 94-يىل 2-ئاينىڭ 4-كۈنىدىكى بەرگەن خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، يېقىندا «خىتاي قىدىرىپ تەكشۈرۈش جەمئىيىتى» تەشكىللىگەن قىدىرىپ تەكشۈرۈش ئەترىتى، تولۇق بىلەن خوتەن دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىن شىمالغا قاراپ ئېقىپ، تەكلىماكان قۇملۇقىنى كېسىپ ئۆتكەن ھەمدە خوتەن دەرياسى ۋادىسىنىڭ ئېكولوگىيىلىك موھىتىنى تەكشۈرگەن. تەكشۈرۈش نەتىجىسىدە شۇ مەلۇم بولغانكى، خوتەن دەرياسىدىن تارىم دەرياسىغا قۇيۇلىدىغان سۇنىڭ مىقدارى، يىللىق ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 400 مىليون كۇب مېتىرلىق تېز سۈرئەتتە شىددەت بىلەن ئازىيىپ ماڭغان. 1993-يىل ئىچىدە خوتەن دەرياسى سۈيىنىڭ تارىم دەرياسىغا ئېقىپ كىرىش ۋاقتى ئارانلا 10 يېرىم كۈن بولغان. دەريا سۈيىنىڭ ئېقىش مىقدارى 10 مىليون كۇب مېتىرغىمۇ يەتمىگەن ھەمدە دەريادا سۇ قۇرۇپ كېتىش خەۋپى مەيدانغا كەلگەن.

تەكشۈرۈش ئېلىپ بارغان خىتاي مۇتەخەسسىسلىرى مۇنداق دەپ قارىماقتا: «ناۋادا مەلۇم بىر كۈنى خوتەن دەرياسىنىڭ سۈيى قۇرۇپ كەتسە، خوتەن بوستانلىقى غايىپ بولۇپلا قالماي بەلكى پۈتۈن تارىم ئويمانلىقىدىكى بوستانلىقلارمۇ تەھدىتكە ئۇچرايدۇ. شۇڭا ھازىر، خوتەن دەرياسىنىڭ سۇ مەنبەسىنى قوغدىمىسا بولمايدىغان باسقۇچقا يەتتى».

خىتاي ھۆكۈمىتى ئۆز جىنايىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن، «خوتەن دەرياسىنىڭ سۈيىنىڭ ئازلاپ كېتىشى، پۈتۈنلەي دەريا ۋادىسىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ قالايمىقان دەرەخ كېسىشىدىن ۋە چارۋا مال بېقىشىدىن كېلىپ چىققان» دەپ ھۆكۈم چىقىرىپ، بىر تۈپ گىيانى خۇددى كۆز قارىچۇغىنى ئاسرىغاندەك ئاسرايدىغان، ھويلا-ئارام ۋە ئۆز موھىتىنى كۆكەرتىشنى تارىختىن بويان ئەنئەنە قىلىپ كەلگەن شەرقى تۈركىستان خەلقىگە تۆھمەت چاپلاشقا ئۇرۇنماقتا.

«شەرقى تۈركىستان گېزىتى» دۇنيا يېشىل تېنچلىق تەشكىلاتى ۋە بارلىق خەلقئارالىق تەشكىلاتلارنىڭ، قىزىل خىتاينىڭ شەرقى تۈركىستاندا ئاتوم سىنىقى ئېلىپ بېرىشىنى توختۇتۇشقا بېسىم ئىشلىتىپ، 20 مىليون شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ ھاياتىنى ۋە شەرقى تۈركىستاننىڭ موھىتىنى قوغداپ قېلىشىنى جىددى مۇراجەت قىلىدۇ!

خىتاينىڭ سۈپەتسىز تاۋارلىرى سىرتقا ئاقماقتا

خىتاي مەتبۇئاتلىرى، خىتايدا ئىشلەپچىقىرىلغان ھەر خىل ساناەت مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئىنتايىن سۈپەتسىز ۋە ئۆلچەمسىز ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلدى.

خىتايدا چىقىدىغان «خەلق گېزىتى»نىڭ 93-يىل 12-ئاينىڭ 14-كۈنىدىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، خىتايدىكى ساناەت كارخانىلىرى ئىشلەپچىقارغان مەھسۇلاتلارنىڭ 100 دە قىرىق پىرسەنتى كېرەكسىز بولۇپ، مۇشۇ ۋەجىدىنلا خىتاي ھۆكۈمىتى يىللىق ئىككى تىرلىيون يۈەن (تەخمىنەن 250 مىليون دوللار) زىيان تارتقان.

يېقىندا خىتايدا ئېچىلغان بىر قېتىملىق يىغىندا، «خىتاي سۈپەت باشقۇرۇش جەمئىيىتى»نىڭ باش كاتىۋى لوگوييڭ مۇنداق دېگەن: «ئىختىسادى ئىنتايىن تېز يۈكسىلىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلار ئېغىر زىيان تارتىدىغان ھالەت شەكىللەندى، ئىشلەپچىقىرىلغان مەھسۇلاتلارنىڭ سۈپىتى ئومۇمى يۈزلۈك تۆۋەن. چەتئەلدىكى كارخانىلارنىڭ مەھسۇلاتلىرىنىڭ لاياقەتلىك نىسبىتى 92 پىرسەن، ئەمما، بىزنىڭ ئاران 60 پىرسەن».

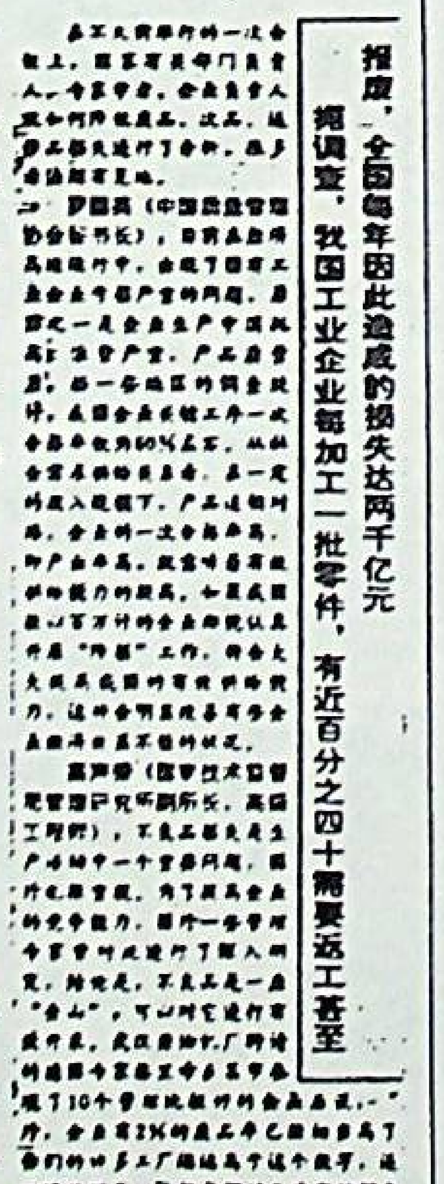

بەزى ئۇچۇرلارغا ئاساسلانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى زىياننى ئازايتىش ئۈچۈن، بېسىلىپ قالغان سۈپەتسىز مەھسۇلاتلىرىنى تۈرلۈك يوللار ۋە تۈرلۈك ۋاستىلار بىلەن، ئوتتۇرا ئاسىيا، ئوتتۇرا شەرق، ئافرىقا ۋە ئەرەب مەملىكەتلىرىگە قارىتا يۆتكەشكە باشلىغان ھەمدە، مالغا مال تېگىشىش، نەقىغا سېتىش ۋە ئەرزان باھادا سېتىش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىپ، بۇ سۈپەتسىز ماللىرىنى تېزىرەك قولدىن چىقىرىشقا ئۇرۇنماقتا.

نۆۋەتتە، قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان قاتارلىق ئوتتۇرا ئاسىيا تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرى، خىتاينىڭ سۈپەتسىز مەھسۇلاتلىرىغا قارىتا جىددى چەكلەش تەدبىرلىرىنى قوللانماقتا.

رامازانىڭىزغا مۇبارەك بولسۇن

(بېشى 1- بەتتە)

«شەرقى تۈركىستان گېزىتى» مۇبارەك رامازان ئېيى ۋە رامازان ھېيتىڭىزلارنى تەبرىكلەيدۇ! بىز بۈگەنىك سۆزىنى ئېيتىۋاتقان چېغىمىزدا، ھەر يىلى رامازان ئېيىدا بېشىمىزلارغا كەلگەن ئېچىنىشلىق پاجىئەلەرنى خاتىرلىمەي تۇرالمايمىز. ھەر رامازان ئېيى، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ شەرقى تۈركىستان خەلقىنىڭ قېنىنى ئەڭ كۈچلۈك سېزىلىدىغان دەۋىر دۇر!

1990-يىلى 4-ئاي، مۇبارەك رامازان ئېيى ئىدى. قەھرىمانلارغا تولغان بارىن يېزىسىدا، مىللى مۇجاھىتلىرىمىز بىلەن، يۈيېزىغا باستۇرۇپ كەلگەن خىتاي ئەسكەرلىرى ئارىسىدا بولغان قوراللىق ئۇرۇشتا، زەيدىن يۈسۈپ باشچىلىقىدىكى 200 دىن ئارتۇق مۇجاھىت شېھىت بولدى ۋە تۈرمىلەرگە قامالدى. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى بۇ ۋەقەنى باھانە قىلىپ، رامازان ئېيى ئىچىدە شەرقى تۈركىستاندا 6 مىڭ 400 بىگۇناھ كىشىنى تۇتۇپ كەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى رامازان ئايلىرىدىمۇ، خىتاي قوشۇنلىرى ۋە ژاندارمىلىرى پۈتۈن بىر ئاي ھەربى ھالەت يۈرگۈزدى ۋە نۇرغۇنلىغان بىگۇناھ ياشلىرىمىزنى تۇتقۇن قىلدى. بۇ رامازان ھارپىسىدا يەنە، يەركەنت، قاغىلىق، خوتەن تەرەپلەردە كەڭ كۆلەمدە ئادەم تۇتۇش باشلاندى، پەقەت يەركەنتتىلا ئىككى ھەپتە ئىچىدە 600 دىن ئارتۇق ئادەم تۇتۇلدى. رامازان ئېيىدا، شەرقى تۈركىستاننىڭ ھەر يېرىدە قىزىل تېرورلۇق، قورقۇنۇچ ۋەھىمە ھۆكۈم سۈرمەكتە!

ۋەتەن سىرتىدا ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىقلار بۇ مۇبارەك ئايدا سىزلەرنى ئېچىنىپ-ئېسىنىماقتا، نامازلىرىدا، دۇئالىرىدا جانابى ئاللاھتىن سىزلەرنىڭ ئامانلىقىڭىزلارنى ۋە ئەركىنلىكىڭىزلەرنى تىلىمەكتە.

ئىنشا ئاللاھ، ۋەتىنىمىز شەرقى تۈركىستاندىمۇ تۈركىيە، پاكىستان ھەم ئەرەب دۆلەتلىرىدىكىگە ئوخشاش ئېپتار ۋاقتىدا ئەزان ساداسى پۈتۈن تېلېۋىزىيە قاناللىرىدا، رادىيولاردا، مەسجىد، جامەلەردە تەڭ-باراۋەر ياڭرايدىغان، مەسجىد، جامەلەرگە جاسوس قويۇلمايدىغان، دۆلەت ئورۇنلىرىدا ئىشلەۋاتقانلار مەخپى روزا تۇتۇشقا مەجبۇر بولمايدىغان، ۋەتەن ئۈچۈن شېھىت بولغانلارنىڭ ئىگىسىز قالغان ئائىلە-تاۋابىئاتلىرىغا زاكاتلارنى ئاشكارە بېرەلەيدىغان ... ئاللاھ بىلەن شەخس ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە ھۆكۈمەتلەرنىڭ قوپاللىق بىلەن ئارىلىشىشىغا خاتىمە بېرىدىغان كۈنلەر يېقىنلاپ كېلىۋاتىدۇ!

ئاللاھ سىزلەرگە مەدەت-تاقەت ئاتا قىلسۇن! سىلەرگە پۈتۈن ۋەتەن سىرتىدا ياشاۋاتقان شەرقى تۈركىستانلىقلارنىڭ ئالىي سالىمىنى يوللايمىز! ئاللاھ ھېچبىر مىللەتنى ئۆزىنىڭ مىللى بايرىقىدىن ۋە مىللى دۆلىتىدىن ئايرىمىسۇن! ئامىن!

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

قازاقىستاندا خىتاينىڭ ساختا تارىخىغا قارشى مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى

(بېشى 1- بەتتە)

بۈگۈنكى يىغىنغا، قازاقىستان ۋە ئۆزبېكىستاننىڭ ھەرقايسى رايونلىرىدىن كەلگەن 150 نەپەر ئۇيغۇر مۇتەخەسسىس قاتناشتى. يىغىن زالىغا، «مىللىي تارىخىمىزنىڭ مىللىي روھىنى ئىگىز كۆتۈرەيلى!»، «شەرقىي تۈركىستان تارىخى ساختىلاشتۇرۇلمىسۇن!» دېگەن شوئارلار يېزىلغان لوزۇنكىلار ھەمدە، مەشھۇر ئىنقىلابچىمىز ۋە تارىخچىمىز مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا، ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تارىخچىسى تۇرغۇن ئالماسلارنىڭ سۈرىتى ئېسىلدى، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ زۇلمى ئاستىدا شېھىت بولغان مۇھەممەت سادىق قەشقەرى، قۇربان قۇداي قاتارلىق 11 نەپەر تارىخچىمىزنىڭ ئىسىملىرى چاپلاندى.

مۇھاكىمە يىغىنىدا، ئالدى بىلەن، «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاۋىي مىللىي بىرلىك سېپى»نىڭ رەئىسى يۈسۈپبەگ مۇخلىس سۆز قىلىپ، تارىخىمىزنىڭ ھەقىقىي ئەمەلىيەتلىرىنى ۋە بۇلارغا قارشى خىتاي تارىخچىلىرى ئويدۇرۇپ يېزىپ چىققان ساختا تارىخى ئەسەرلەرنى يىغىن ئەھلىگە بىر- بىرلەپ كۆرسىتىپ ۋە سېلىشتۇرۇپ، ئوتتۇرىدىكى ھەق -ناھەقنى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ ئۆتتى. ئارقىدىنلا، تارىخچى ماسىك كېۋىر، ئىرغان توختى قاتارلىق تارىخشۇناسلار سۆز قىلىپ، بەزى خىتاي تارىخچىلىرى بىلەن رۇس تارىخچىلىرىنىڭ، شەرقىي تۈركىستان تارىخىنى، جۈملىدىن، ئۇيغۇر تارىخىنى ساختىلاشتۇرۇپ، يالغان تارىخ ئويدۇرۇپ چىقارغانلىقىغا كۈچلۈك رەددىيە بەردى.

بۈگۈنكى يىغىندا، تۆۋەندىكى 5 تۈرلۈك مۇھىم قارار ئېلىندى:

1. شەرقىي تۈركىستان تارىخىغا ئائىت خىتاي تارىخچىلىرى يازغان ھەرقانداق تارىخ، ساختا تارىختۇر.

2. شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئەزەلدىن بېرى ئۆز تارىخىنى ئۆز مەنبەسى بويىچە يېزىپ كەلگەن، ھەرقانداق تارىخىمىزغا خىتاي مەنبەسىنى ئاساس قىلىشقا بولمايدۇ، بۇ جەھەتتە يىغىنىمىز، خىتاي مەنبەسى بويىچە يېزىلغان ھەرقانداق باشقا تارىخلار نەمۇنىسى ۋە تەكە ئالماسلىقىمىز كېرەك، دەپ ھېساپلايدۇ.

3. خىتاي ھۆكۈمىتى ئۆتكەن يىلدىن بېرى، بېيجىڭدا، قۇتادغۇبىلىك، ئۇيغۇر مۇقاملىرى نامى بىلەن خەلقئارالىق يىغىنلارنى ئۆتكۈزۈپ، ئۆزلىرىنى گويا ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي مىراسلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان قىلىپ كۆرسەتمەكتە. يىغىنىمىز، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى، كۆز بويامچىلىق، دەپ ھېساپلايدۇ ۋە خىتايلار ئۆتكۈزگەن بۇ يىغىنلارنىڭ ساختا ھۆججەتلىرىنى قەتئىي قوبۇل قىلماسلىق كېرەك، دەپ ئالاھىدە جاكارلايدۇ.

4. خىتاي ھۆكۈمىتى، 50 يىلدىن بېرى، شەرقىي تۈركىستاندىكى مىللىي كادىرلار ئۈستىدە، سىياسىي ئۆگۈنۈش ئېلىپ بارماقتا، ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ تارىخى كۆز قاراشلىرىنى ئېيىپلاپ، ئۇلارنى، «پانتۈركىزىم»، «پانئىسلامىزىم»، دەپ تۆھمەت چاپلاپ جازالاپ كەلدى. خىتايلارنىڭ بۇ سىياسىتى، تارىخچى تۇرغۇن ئالماسقا قارىتىلغان كۆرەشلەردە تېخىمۇ كۈچەيدى. يىغىنىمىز خىتاي ھۆكۈمىتىدىن، مىللىي زىيالىيلىرىمىزغا قارىتىلغان بىغايەت غەرەزلىك تۆھمەتلىرىنى بۈگۈندىن كېيىن قەتئىي توختىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

5. يىغىنىمىز، مىللىي تارىخىمىزنىڭ مىللىي قەھرىمانى تۇرغۇن ئالماسنىڭ، «ئۇيغۇرلار»، «ھونلارنىڭ قىسقىچە تارىخى»، «قەدىمقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى»، غا ئوخشاش ئاجايىپ ئەسەرلەرنى يېزىپ چىقىشتا سىڭدۈرگەن جاپالىق ئەمگەكلىرى ئۈچۈن چوڭقۇر تەشەككۈر بىلدۈرىدۇ ۋە ئۇنىڭ تارىخى مىراسلىرىمىزنى قوغدىغانلىقىغا ئالىي ھۆرمەت بىلدۈرىدۇ.

بۈگۈنكى يىغىننىڭ ئاخىرىدا، يىغىن ئەھلى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاي - يۇلتۇزلۇق كۆك بايرىقىنى ئىگىز كۆتۈرگىنىچە يىغىن زالىنىڭ سىرتىدىكى مەيدانغا توپلىنىپ، خىتايلار تەرىپىدىن ئويدۇرۇپ يېزىپ چىقىلغان 25 دىن ئارتۇق ساختا تارىخى كىتاپنى ۋە ساختا تارىخلار يېزىلغان گېزىت - ژۇرناللارنى نەپرەت بىلەن كۆيدۈرۈپ كۈل قىلدى.

يىغىن ئەھلى، «تارىخى دۈشمىنىمىز خىتاي زالىملىرىغا قارشى ياققان مۇشۇ يالقۇنلۇق ئوتىمىز ئۆچمىسۇن! بۇنى ئۇلۇق ئىنقىلاپقا ئايلاندۇرۇپ، ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننى پارلاق ئىستىقلالىيەتكە ئېرىشتۈرەيلى!» دېگەن يالقۇنلۇق شوئارلار ئىچىدە تارقالدى.

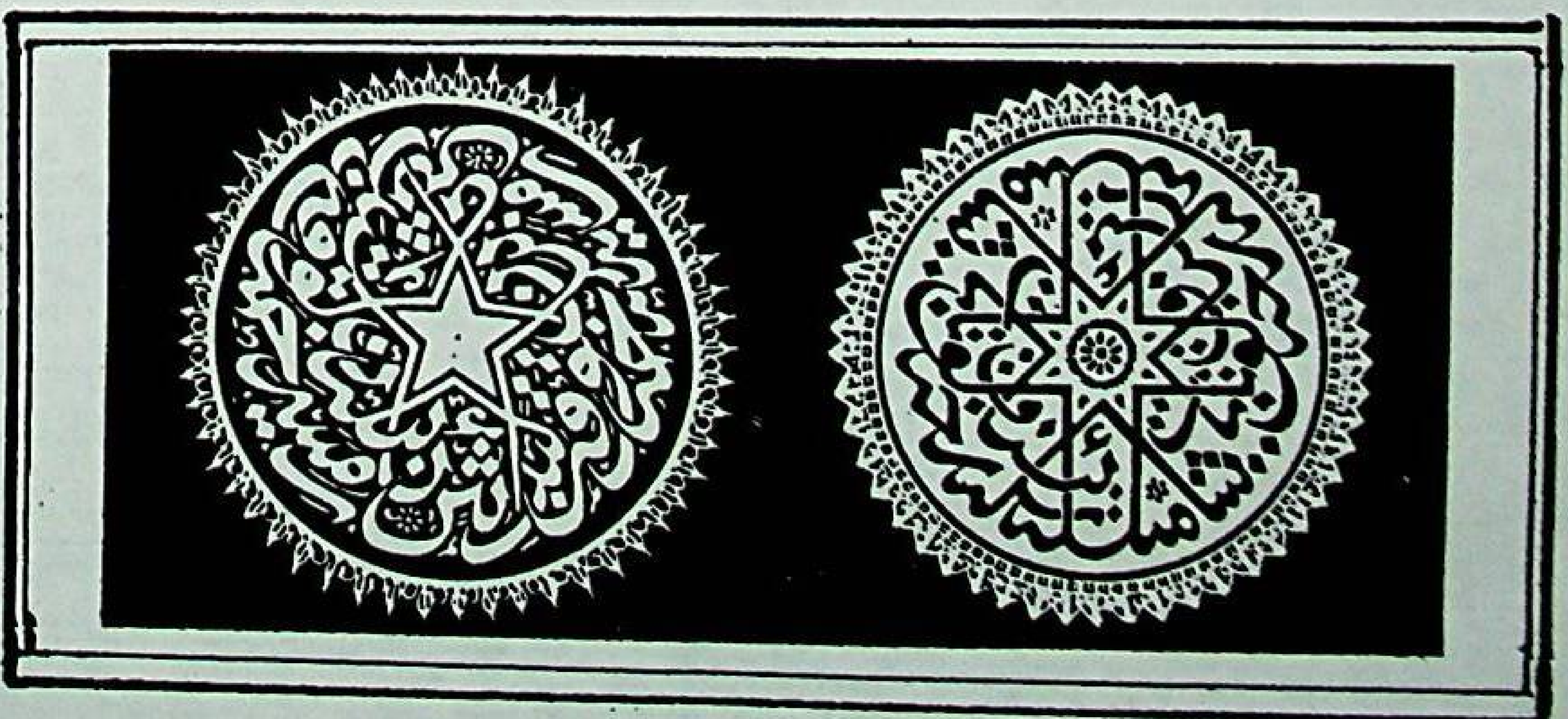

ۋەتەن سىرتىدىكى تەشۋىقات ئورگانلىرىمىز كۆپەيمەكتە

ئۆز خەۋىرىمىز: يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، ۋەتەن سىرتىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ، ۋەتەن سىرتىدىكى تەشۋىقات قوراللىرىمىزنىڭ سانىمۇ ئۈزلۈكسىز كۆپەيمەكتە. شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنىڭ پائالىيەت مەركىزى بولۇپ كەلگەن تۈركىيەنى ئېلىپ ئېيتساق، ھازىر تۈركىيەدە، ئارسلان ئالپتېكىن، مۇھەممەت ئىمىن ھەزرەتلەرنىڭ باشقۇرۇشىدا، ئۇيغۇرچە ۋە تۈركچە ئىككى خىل تىلدا چىقىۋاتقان «شەرقىي تۈركىستان گېزىتى» نامىدىكى ئايلىق سىياسىي گېزىت، «شەرقىي تۈركىستان ۋەخپى» تەرىپىدىن چىقىرىلىۋاتقان تۈركچە - ئۇيغۇرچە ئىككى خىل تىلدا چىقىۋاتقان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» نامىدىكى پەسىللىك ژورنال، «شەرقىي تۈركىستان كۆچمەنلەر جەمئىيىتى» تەرىپىدىن تۈرك تىلىدا چىقىرىلىۋاتقان «شەرقىي تۈركىستان» ناملىق ئايلىق سىياسىي گېزىت قاتارلىق چوڭ ھەجىمدىكى نوپۇزلۇق تەشۋىقات قوراللىرى بار.

يۇقارقىلاردىن سىرت، گېرمانىيەدىكى «ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلال بىرلىكى»، ئامېرىكىدىكى «شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلال جەمئىيىتى»، ئاۋىستىرالىيەدىكى «تۈركىستان ئىستىقلال جەمئىيىتى»، قازاقىستاندىكى «شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازاتلىق فرونتى»، قاتارلىق جەمئىيەت، تەشكىلاتلىرىمىزمۇ، ئۇيغۇرچە، تۈركچە، ئىنگلىزچە، ئەنگىلىزچە قاتارلىق كۆپ خىل تىللاردا «خەۋەرنامە»لەرنى تۈزۈپ تارقاتماقتا. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە، ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ غەمخورلۇقى نەتىجىسىدە، قازاقىستاندا، «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «يېڭى ھايات» قاتارلىق ئۇيغۇر تىلىدىكى مۇستەقىل گېزىتلەر نەشر قىلىنماقتا. قازاقىستان رادىئو ئىستانسىسى ۋە تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىدا مەخسۇس ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش يولغا قويۇلدى، ئۆزبېكىستان رادىئو ئىستانسىدىمۇ ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش يولغا قويۇلدى. سەئۇدى ئەرەبىستان پادىشاسىنىڭ غەمخورلۇقى ئاستىدا يەنە، ئەرەبىستان جىددە رادىئو ئىستانسىدىمۇ مەخسۇس ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش يولغا قويۇلدى.

يۇقۇرىدا تىلغا ئېلىنغان تەشۋىقات قوراللىرىدا، شەرقىي تۈركىستاندىكى مىللىي ۋە سىياسىي زۇلۇملار تاشقى دۇنياغا لايىقىدا ئاڭلىتىلىپ، دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا بولغان ھېسداشلىقىنى قوزغاشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئويناپ كەلمەكتە. شۇنداقلا، ۋەتەن سىرتىدا ئېلىپ بېرىلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى شەرقىي تۈركىستان ئىچىدىكى خەلققە دەل ۋاقتىدا يەتكۈزۈلۈپ، ۋەتەن ئىچىدىكى خەلقنىڭ مىللىي ئېڭىنى ۋە ھېسسىياتىنى ئاشۇرۇشتا تۈرتكىلىك رول ئوينىماقتا. كۆپلىگەن خەلقئارالىق خەۋەر ئاگېنتلىقلىرى ۋە تەشكىلات، ئورگانلار، بىزنىڭ تەشۋىقات قوراللىرىمىزدا بېسىلغان خەۋەر - ماقالىلارنى مۇھىم ماتېرىيال مەنبەسى سۈپىتىدە پايدىلانماقتا.

خىتايدىكى كوممۇنىستلار ياشلارنىڭ ئىدىيىسىنى زەھەرلەشنى كۈچەيتمەكتە

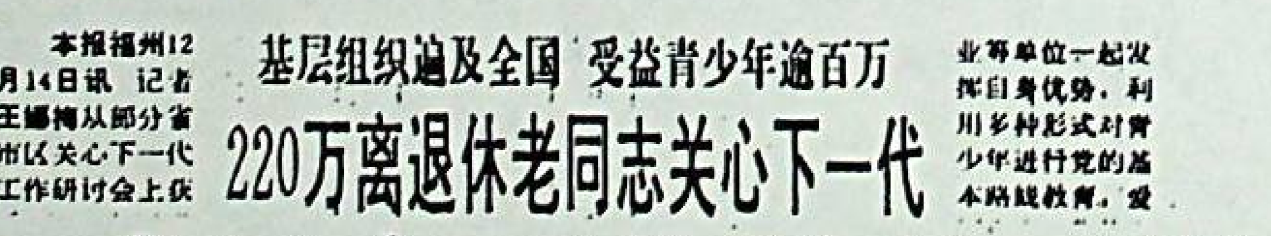

دېموكراتىك ھەركەتنىڭ كۈچلۈك تەھدىتىگە دۇچ كەلگەن خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسى، ئۇزاق ھۆكۈمرانلىقىنى داۋاملىق ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، جىددىي تەدبىر قوللىنىپ، ياشلارغا بولغان كوممۇنىستىك تەربىيىسىنى كۈچەيتمەكتە.

«قىزىل خىتاي»نىڭ ئەڭ چوڭ سىياسىي گېزىتى «خەلق گېزىتى»نىڭ 93 - يىل 12- ئاينىڭ 15- كۈنىدىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، ھازىر، خىتاي ھۆكۈمىتى 2 مىليون 200 مىڭ نەپەر پېنسىيەگە چىققان قېرى كوممۇنىستلارنى سەپەرۋەر قىلىپ كەلتۈرۈپ، پۈتۈن خىتايدىكى 29 ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ۋە بىۋاسىتە قاراشلىق شەھەرلەردە، «ياش ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلۈش كومىتېتى»، تەسىس قىلغان ھەمدە، يېزىلاردا ۋە زاۋۇت، كان - كارخانىلاردا 40 مىڭدىن ئارتۇق «ياش ئەۋلادلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتى»نى قۇرۇپ چىققان. بۇ كومىتېت ۋە تەشكىلاتلار، كوممۇنىستىك ئاڭ ۋە ئىدىيىنى ياشلارنىڭ مېڭىسىگە سىڭدۈرۈش ئۈچۈن، ياشلارغا مەخسۇس سوتسىيالىزم تەشۋىقاتى ئېلىپ بارغان. قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە، بۇ قېرى كوممۇنىستلار، 1 مىليوندىن ئارتۇق ياشقا مەجبۇرى سوتسىيالىزم تەربىيىسى ئېلىپ بارغان.

زاۋالىققا يۈز تۇتۇۋاتقان خىتاي كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ بۇ ھەركىتى، ئۇلارنىڭ ئۆلۈم ئالدىدىكى ئاخىرقى جان تالىشىشى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ!

شەرقىي تۈركىستان قىزلىرى ئېغىر ھاقارەتلەنمەكتە

(تەھرىر ئىلاۋىسى: قىزىل خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى قۇل قىلىش، ئاسسىمىلاتسىيە قىلىش ۋە قۇرۇتۇش سىياسىتىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان، خىتاي ئۆلكىلىرىدىن تېگى-تەكتى نامەلۇم بولغان ئورۇن ۋە شەخسلەرنىڭ، «مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلىمىز» دېگەن باھانە بىلەن شەرقىي تۈركىستانغا كېلىپ، شەرقىي تۈركىستاندىكى چىرايلىق بەرلىك قىزلارنى تۈركۈملەپ خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئېلىپ كېتىۋاتقان ئەھۋاللار بارغانسېرى كۆپەيمەكتە. خىتايلار بۇ قىزلارنىڭ كۆپۈنچىسىنى نومۇسسىز ئىشقا زورلىغاچقا، بىر بۆلۈك قىزلار خىتاي ئۆلكىلىرىدىن شەرقىي تۈركىستانغا قېچىپ كەلگەن. يېقىندىلا دالىيەن دېگەن خىتاي شەھىرىنىڭ ئارامكۆن كەنتى ئۈرۈمچىگە ئادەم ئەۋەتىپ، 29 نەپەر ئۇيغۇر قىزىنى دالىيەنگە ئالداپ ئېلىپ كەتكەن. خىتايلارنىڭ بۇ رەزىل قىلمىشى پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى قاتتىق غەزەپلەندۈردى ۋە بۇ مۇناسىۋەت بىلەن كۆپلىگەن يەرلىك خەلق ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا قاتتىق نارازىلىق بىلدۈردى. خىتاي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ غەزىپىنى بېسىش ئۈچۈن، يېقىندا دەرھال ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسىنىڭ نامىدا ئۇختۇرۇش چىقىرىپ، بۇندىن كېيىن ھۆكۈمەت بۇ خىل ئەھۋاللارنى قاتتىق چەكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ بۇ قىلمىشى قانۇنسىزلىق، دەپ ئېلان قىلدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن، 1994-يىل 1-ئاينىڭ 16-كۈنى «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»گە، بىر يەرلىك ئاما بارغان «مۇقىملىققا پايدىسىز ئامىللارنى چەكلەپ، (نەقىي-تۈرقى كېلىشكەن... ئۇيغۇر قىزلىرىدىن مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلىش)نى يىغىشتۇرۇۋېتەيلى» دېگەن ماۋزۇدىكى بىر پارچە خەۋەر ماقالە بېسىلدى. بۇ قارىقى ۋەقەلەردىن سىزلەرنى خەۋەردار قىلىش ئۈچۈن «ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»گە بېسىلغان بۇ ماقالىنى ئەينەن دىققىتىڭلارغا سۇندۇق.)

مۇقىملىققا پايدىسىز ئامىللارنى چەكلەپ «نەقىي-تۈرقى كېلىشكەن...

ئۇيغۇر قىزلىرىدىن مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلىش» نى يىغىشتۇرۇۋېتەيلى

1993-يىلدىن بېرى ئىچكى ئۆلكىلەردىكى بەزى ئاتالمىش شىركەت، مېھمانخانا، رېستوران ھەم خىلمۇ-خىل ناملاردىكى كەنتلەرنىڭ ئادەملىرى ئاپتونوم رايونىمىزغا جۈملىدىن ئۈرۈمچىگە كېلىپ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنىڭ تەستىقىنى ئالمايلا ئۆز مۇددىئالىرىغا ئاساسەن، مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلىپ خېلى كۆپ ئۇيغۇر ھەم ئاز ساندا قازاق، تاتار قىزلىرىنى ئېلىپ كەتتى. بەزى ئاخبارات ئورۇنلىرى رەسمىيەت، پرىنسىپقا دىققەت قىلماي، ئۇلارنىڭ ئېلانلىرىنى چىقىرىپ بۇ خاتالىققا ماسلاشقاندەك ئىش قىلىپ قويدى. ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك نازارىتى بۇنىڭ خاتالىقىنى كۆرسىتىپ چەكلەش ھەققىدە مەخسۇس ھۆججەت تارقاتقان بولسىمۇ، بۇ ئىش تېخى توختىمىدى. يېقىندا ئۈرۈمچى شەھەرلىك ئەمگەك ئىدارىسى ئەمەلىي تەدبىر كۆرۈپ چەكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ، دەرھال ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

كۆپچىلىككە مەلۇمكى، مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلىش ھەققىدە ئۇلار چىقارغان كۆپ ئېلانلاردىكى ئورتاق پرىنسىپ، شەرتلەر «نەقىي-تۈرقى كېلىشكەن، ناخشا-ئۇسسۇلغا ماھىر، بويى 1.68 سانتىمېتىردىن ئېگىز ئۇيغۇر قىزلىرى ياتاق، تاماق ھەقسىز، مائاشى 800 يۈەندىن 1000 يۈەنگىچە...» دېگەنلەردىن ئىبارەت. بۇ شەرتلەردىن كەمسىتىش روشەن بىلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئەمما بۇ يەردىكى ئالدامچىلىق ئارتۇق كەلگىنى ئۈچۈن ئاتا-ئانىلار، قىزلار ئالداندى. ئىنكاسلاردىن قارىغاندا بۇلارنىڭ ئامال قىلالىغان بىر مۇنچىلىرى ئاشۇ رېستورانلاردىكى ماھىيەتنى بىلىپ ۋىجدانى كۆتۈرمەي قېچىپ كەلگەننۇ توختايدۇ. قايتىپ كېلەلمىگەنلىرىنىڭ ئەھۋالى توغرىسىدا ئادەمنى تەشۋىشلەندۈرىدىغان ھەر خىل پاراڭلار بولماقتا؛ لېكىن بۇ ھەقتە تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىلمىغان، ھەقىقىي ئەھۋال ھازىرغىچە نامەلۇم. بارغانچە ئېنىق بولۇۋاتقان ئەھۋاللار شۇنى بىلدۈرمەكتىكى، بۇ يەرگە كېلىپ ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىن يوشۇرۇن مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلغان خوجايىنلار ئۆزلىرى ئېيتقاندەك سېخىي، باشقىلارغا غەمخورلۇق قىلىدىغان، بولۇپمۇ قىزلىرىمىزنىڭ ھازىرى ۋە ئىستىقبالىغا كۆڭۈل بۆلۈپ لەۋزىدە تۇرىدىغان ئادەملەر ئەمەس، بەلكى ھىيلە-مىكىر بىلەن پۇل ئاپماقچى بولۇپ يۈرگەن ئادەملەر ئىكەن.

ئەنچە زامانلاردىن بېرى شىنجاڭدا ئەمگەك كۈچى يېتىشمەيدۇ دېيىلىپ، ئىچكى ئۆلكىلەردىن مىليونلاپ ئەمگەك كۈچى يۆتكەپ كېلىنگەن. ئەمدىلىكتە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى تەرەققىي قىلىپ بېيىپ كەتكەن جايلار نەقىي-تۈرقى كېلىشكەن ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ بۇ يەردە ئېشىپ قالغان ئەمگەك كۈچىگە موھتاج بولۇپ قالغىنىمۇ يوق. قەدىمكى زاماندا يۇرتىمىزنىڭ «ناخشا-ئۇسسۇل ماكانى» دەپ ئاتىلىپ دۇنياغا مەشھۇر بولغانلىقى ۋە ئالدىنقى يىلى ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك 3-نۆۋەتلىك سەنئەت بايرىمىدا 56 مىللەت ئىچىدە ھەر جەھەتتىن باھالاشتا بىرىنچى بولغانلىقىمىز ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە زامانىۋى سەۋىيىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ شان-شەرىپى ئىدى. ئەمما ئۇنى ھېلىقىدەك ئالدامچى خوجايىنلار پۇل تېپىشنىڭ دەسمايىسى قىلىپ، قىزلىرىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن ئاپەتكە ئايلاندۇرۇپ قويماقچى بولسا، بۇنىڭغا ھەرگىزمۇ يول قويغىلى بولمايدۇ. بىزنىڭ ئۇيغۇللىشىۋاتقىنىمىز پارتىيىنىڭ سىياسىتى، دۆلەتنىڭ قانۇن-نىزاملىرىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى. مۇلازىمەتچى قوبۇل قىلىشتا ئەخلاق ۋە قابىلىيەتكىلا قارايدىغان پرىنسىپ بار. ھەرگىزمۇ نەقىي-تۈرقى، ناخشا-ئۇسسۇلغا قارايدىغان پرىنسىپ يوق. بۇ ئىشنىڭ ئەمەلدىن خاتا بولۇۋاتقان بىرى شۇكى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بىر-بىرىنى ھۆرمەتلەيدىغان ئادىتىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇپ، ئۇلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرىدىغان پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىگە ھەم دۆلەتنىڭ ئاساسىي قانۇنىغا خىلاپ بولۇۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنىڭ كونكرېت تەرىپىدىن ئېيتقاندا، «ئاياللار ۋە باللارنىڭ ھوقۇق-مەنپەئەتىنى قوغداش قانۇنى»غىمۇ ئېغىر ھالدا خىلاپ. بۇنىڭ مۇشۇنداق ئىكەنلىكىنى ئامما ئورۇنلا بىلىپ خاتىرجەم بولالماي كەلدى. شۇڭا ئاپتونوم رايونىمىزغا ئاۋارىچىلىق پەيدا قىلىپ، مۇقىمسىزلىق ئامىلىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتقان «نەقىي-تۈرقى كېلىشكەن ئۇيغۇر قىزلىرىنى مۇلازىمەتچىلىككە قوبۇل قىلىمىز» دېگەن قانۇنسىز قىلمىشنى دەرھال يىغىشتۇرۇۋېتىشىمىز لازىم. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەنپەئىتىگە كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلارنى تەقسىم قىلىش، جەمئىيەتتىن كادىر، ئىشچى قوبۇل قىلىشتا مەخسۇس سىياسەت، بەلگىلىمىلەرنى چىقىرىپ ئاممىغا ئاشكارا جاكارلاپ كەلگەن. ئەمما تۆۋەندە بۇنىڭ ئىجراسى يېتەرلىك ئەمەس. مەسىلەن، ئۈرۈمچى رايونىدا كادىر، ئىشچى قوبۇل قىلىشتا مىللەت نىسبىتى بويىچە ئاز سانلىق مىللەتلەر 25 پىرسەنتتىن ئىگىلىشى كېرەك، دېگەن ئېنىق بەلگىلىمە بولسىمۇ، لېكىن ئاز سانلىق مىللەتلەردىن قوبۇل قىلىشنى بەلگىلەنگەن سانىنىڭ يېرىمىغا يەتمەي قالغانلىقىنى بىلدۈرىدىغان ئالامەتلەرمۇ مەۋجۇت.

مەركەزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تەبىئىي بايلىقلارنى ئاچقاندا، شۇ يەردىكى خەلقنىڭ مەنپەئەتى بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك، دېگەن يوليورۇقى بولسىمۇ، ھازىر بىز بۇنى يېتەرلىك ئەمەلىيلەشتۈردۇق دەپ ئېيتالمايمىز. شىنجاڭ مەملىكىتىمىزدە «گۆھەر زېمىن» دەپ ئاتالماقتا. پەقەت نېفىت، كۆمۈر، رەڭلىك مېتال جەھەتتىن قارىساقمۇ مەملىكەت بويىچە چوڭ كارخانىلار بار. گېزىت خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، شىنجاڭدا ھازىرغىچە ئېچىلغىنى 31 نېفىتلىك بولۇپ، كۈندىلىك نېفىت مەھسۇلاتى 30 مىڭ توننىدىن ئاشتى.

«گۆھەر زېمىن»دا ياشاۋاتقان بۇ قېرىنداشلار نامراتلىقتىن قۇتۇلۇشنى كېچە-كۈندۈز ئارزۇ قىلماقتا. بولۇپمۇ ئۇيغۇرلار ئىشسىزلىق تۈپەيلى ھەۋەتتە ئۆز ئوغۇل-قىزلىرىغا كېلىۋاتقان تەھدىتتىن قۇتۇلۇپ خاتىرجەم تۇرمۇش كۆچۈرۈشكە تېخىمۇ ئىنتىزار بولماقتا. ھازىر ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى ۋە ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتايلىرىنىڭ، سىياسىي كېڭەشلەرنىڭ ۋەكىللىرى ھەرقايسى ساھەلەرنى تەكشۈرۈش، ئاممىدىن پىكىر ئېلىشنى باشلىۋەتتى. يۇقىرىدا يازغانلىرىمىز ئاممىدا نارازىلىق پەيدا قىلىۋاتقان بىر خاتا ئىش ئۈستىدىكى پىكىردىنلا ئىبارەت. مۇناسىۋەتلىك ئورگان ھەم خەلق ۋەكىللىرى، ئاڭلاپ تەكشۈرۈپ كۆرسە.

سادىق

خوتەندىكى خىتاي كۆچمەنلىرى ئالاقزادىلىككە چۈشتى

ۋەتەندىن كەلگەن خەۋەرلەرگە قارىغاندا، ئۆتكەن يىلى خوتەن شەھىرىدە يۈز بەرگەن بىر قېتىملىق چوڭ پارتلاش ۋەقەسىدىن كېيىن، خوتەن رايونىدىكى خىتاي كۆچمەنلىرى قاتتىق ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئۆي-جاي ۋە مال-مۈلۈكلىرىنى سېتىپ، قېچىشنىڭ كويىغا چۈشكەن.

1991-يىلىدىن ئېتىبارەن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تۈرك جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ ئارقا-ئارقىدىن مۇستەقىللىققە ئېرىشىشى بىلەن، كۈچلۈك ۋەھىمە ئىچىدە قالغان خىتاي ھۆكۈمىتى، يەرلىك خەلق بىر قەدەر زىچ توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان خوتەن رايونىدا «ئاممىنى ساقلاش» تەدبىرلىرىنى كۈچەيتتى، يەرلىك خەلقنى نازارەت قىلىدىغان ساقچىلارنىڭ سانىنى شىددەت بىلەن كۆپەيتتى. پارتىيە-ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا ۋە زاۋۇت، كان، كارخانا، شىركەت ۋە مەكتەپلەردە مەخسۇس نازارەتچى ساقچىلارنى تۇرغۇزۇپ، كوچىلاردا ۋە ئىدارە-جەمئىيەتلەردە ئەركىن يۈرۈش-تۇرۇشنى قاتتىق كونترول قىلىپ، جەمئىيەتتە بىر خىل جىددىيلىك پەيدا قىلدى. ھۆكۈمەتنىڭ چېكىدىن ئاشقان بۇ قىلمىشى، پۈتۈن خوتەن رايونىدىكى يەرلىك خەلقنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە بولغان كۈچلۈك نارازىلىقىنى قوزغىدى ھەمدە خىتايلارغا زەربە بېرىش ھەرىكەتلىرى ئارقا-ئارقىدىن يۈز بېرىشكە باشلىدى.

بۇلاردىن گەۋدىلىك بولغىنى شۇكى، 93-يىلى 4-ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى ئەتىگەن سائەت 10 دا، خوتەن شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسى «بۈگۈن سائەت 4 تە ئىلچى بېزىلىق خەلق مېھمانخانىسى پارتىلىتىلىدۇ. بىز شەرقىي تۈركىستان ئازاتلىق تەشكىلاتى» دېگەن مەزمۇندىكى بىر تېلېفوننى تاپشۇرۇۋالىدۇ. قاتتىق ئالاقزادە بولغان ساقچى ئىدارىسى، دەرھال 50 تىن ئارتۇق ساقچىنى يىغىپ، تېلېفوندا ئېيتىلغان جايدا چارلاش ئېلىپ بارىدۇ. ئەمما، پارتلاش ئۇ يەردە يۈز بەرمەي، دەل شۇ ۋاقىتتا خوتەن ۋىلايەتلىك «مەدەنىيەت ئىدارىسى» ئالدىدىكى خىتاي كۆچمەنلىرى توپلىشىپ يۈرىدىغان جايدا قاتتىق پارتلاش يۈز بېرىپ، ئىككى نەپەر خىتاي نەق مەيداندا ئۆلىدۇ، 8 نەپەر خىتاي ئېغىر يارىلىنىدۇ.

بۇ قارىقى ۋەقەدىن، يەرلىك خەلقنىڭ خىتاي كۆچمەنلىرىگە بولغان نارازىلىقىنىڭ چېكىگە يەتكەنلىكىنى ھېس قىلغان كۆپلىگەن خىتاي كۆچمەنلىرى، ئالاقزادىلىك ئىچىدە ئۆي-جاي ۋە مال-مۈلۈكلىرىنى ئەرزان باھادا سېتىپ قېچىشنىڭ كويىغا چۈشتى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتىغا يېزىلغان تەشەككۈرخېتى

ھۆرمەتلىك ۋەتەنداشلار، 1992- يىل نويابىردا، ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتى، 150 كىشىلىك بىر ئۆمەك تەشكىللەپ، شەرقىي تۈركىستانغا بېرىپ، كوممۇنىستىك خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندا يولغا قويۇۋاتقان ئىنسان ھەقلىرىگە تاجاۋۇز قىلىش سىياسىتىدىكى ئەھۋاللارنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ، بۇ ھەقتە مەخسۇس دوكلات ھازىرلاپ، ئۇنى پۈتۈن دۇنياغا ئېلان قىلغان ئىدى.

ئاۋۇستىرالىيەدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان «تۈركىستان جەمئىيىتى»، يېقىندا ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتىغا خەت يېزىپ، ئۇلارنىڭ بۇ يۈكسەك دەرىجىدىكى ئىنسانپەرۋەرلىك ھەركىتىگە ئاپىرىن ئوقۇدى ۋە ئۇلارغا چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

تۆۋەندە بىز، ئاۋۇستىرالىيەدىكى «تۈركىستان جەمئىيىتى»نىڭ، ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتىغا يازغان تەشەككۈر مەكتۇبىنى ئەينەن دىققىتىڭلارغا سۇندۇق:

ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتىغا:

ھۆرمەتلىك كومىتېت باشلىقى، ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى تەكشۈرۈش كومىتېتى، ئاۋۇستىرالىيە ھۆكۈمىتىنىڭ قوللىشى بىلەن، 92- يىل نويابىر ئايلىرىدا شەرقىي تۈركىستاننى زىيارەت قىلدى.

بۇ تەكشۈرۈش ئۆمىكى، بېيجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ يەرلىك تۈرك خەلقىگە سالغان زۇلۇم ۋە ئىسكەنجىلىرىنى تەتقىق قىلدى، دەسلەپكى قەدەمدە بۇ تەكشۈرۈش ئۆمىكى، بۇ رايوندىكى ئىنسان ھەقلىرى، دېموكراتىيە جەھەتتە ساقلىنىۋاتقان ئېغىر مەسىلىلەرنى پۈتۈن دۇنياغا ئېلان قىلدى، بۇ سەۋەپ بىلەن، شەرقىي تۈركىستاندىكى 15 ئائىلە ئازاپتىن قۇتۇلدى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن، ئاۋۇستىرالىيەدىكى «تۈركىستان جەمئىيىتى»، ئاۋۇستىرالىيە ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە كۆرسەتكەن بۇ ئىنسانىي خەيرىخاھلىقىغا تەشەككۈر بىلدۈرۈشنى ئۆزىنىڭ ئىنسانىي ۋە مىللىي بۇرچى دەپ ھېساپلايدۇ.

دۇنيانىڭ سىياسىتىنى بەلگىلەيدىغان دەرىجىدىن تاشقىرى چوڭ دۆلەت بولۇش نىيىتىگە كەلگەن بېيجىڭ ھۆكۈمىتى، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ۋە دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ ئۈمىدىگە خىلاپ ھالدا، شەرقىي تۈركىستاندا داۋاملىق تۈردە يادرو قوراللىرى سىنىقىنى ئېلىپ بارماقتا. خىتاي ھۆكۈمىتى سىستېمىلىق ھالدا، تۈرك خەلقىنىڭ مىللىي مەۋجۇتلىقىنى ۋە نەسلىنى يوقۇتۇش ئۈچۈن، مەجبۇرىي پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش بىلەن بىرگە، خىتاينىڭ ئىچكى ئۆلكىلىرىدىن مىليونلىغان خىتاي كۆچمەنلىرىنى يۆتكەپ كېلىپ، شەرقىي تۈركىستانغا يەرلەشتۈرمەكتە. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تۈرك خەلقىنىڭ سانىنى ئازايتىش ۋە ئۇلارنى ئازسانلىق ئورنىغا چۈشۈرۈپ قويۇش مەقسىدە ئېلىپ بارغان ھەركەتلىرى، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى تارىخ سەھنىسىدىن يوقاپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلتۈرمەكتە.

خىتاي ھۆكۈمىتى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ يەر ئاستى ۋە يەر ئۈستى بايلىقلىرىنى تالان- تاراج قىلىپ، ئۇنى ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە توشۇپ ئېلىپ كەتمەكتە، يەرلىك خەلق ئۆز بايلىقىدىن مەھرۇم قالدى ۋە كۆپ ساندىكى خەلق ئوقۇشسىز، ئىشسىز، ئاچ- يالىڭاچلىق ھالدا جاپالىق مۇھىت ئىچىدە ياشاشقا مەجبۇر بولماقتا. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە مەجبۇرىي تاڭغان «ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى»، ئىسمى بار، جىسمى يوق قۇرۇق بىر نەرسىدىن ئىبارەتتۇر، بۇ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى تۇزاققا چۈشۈرۈش ۋە دۇنيا جامائەتچىلىكىنى ئالداش سىياسىتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس! ئاۋۇستىرالىيەدە ياشاۋاتقان بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ كۆپىنچىسى، خۇددى يۇقۇرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، خىتاينىڭ كەچۈرگۈسىز سىياسىتىنىڭ بىگۇناھ قۇربانلىرى.

بۈگۈن، شەرقىي تۈركىستان خەلقى، ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقلىرىدىن تامامەن مەھرۇمدۇر، بېيجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان زۇلۇم ۋە ئىسكەنجىلىرىنى ھۆر دۇنياغا ئاڭلىتىشتىن تامامەن مەھرۇمدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاۋۇستىرالىيەدە ياشاۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ۋەزىپىسى، ئاۋۇستىرالىيە ئىنسان ھەقلىرى كومىتېتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى پاجىئەلەرگە يېقىندىن ھەمداشلىق قىلىشىنى، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ۋەزىيىتىدىن خەۋەرسىز دۆلەتلەرنى مەلۇماتلار بىلەن تەمىنلەپ، ئۇلارنى شەرقىي تۈركىستانغا بېرىشنى تەۋسىيە قىلىشىنى، خەلقىمىز بېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان ئېچىنىشلىق ئەھۋاللارغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈشىنى تەلەپ قىلىشتىن ئىبارەت.

1994- يىلى كىرىش مۇناسىۋىتى بىلەن سىزگە سالاملىرىمىزنى يوللايمىز ۋە بارلىق ئىشلىرىڭىزغا مۇۋاپپەقىيەت تىلەيمىز!

سىزنىڭ سەمىمىي دوستىڭىز:

ئاۋۇستىرالىيە «تۈركىستانلىقلار جەمئىيىتى»

(1993- يىل 12- ئاي)

شەرقىي تۈركىستان داۋاسى دۇنيا مەتبۇئاتلىرىدا

گېرمانىيەدە چىقىدىغان «Der Spiegel» ھەپتىلىك ژۇرنىلىنىڭ 93- يىل 14- ئىيۇل سانىغا شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە ئۇزۇن بىر ماقالە بېسىلدى. بۇ ماقالىدە، شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ خىتاي ھاكىمىيىتىگە قارشى كۈرىشىنىڭ يېڭى بىر باسقۇچقا كىرگەنلىكى، شىددەتلىك ھالدا بومبا بىلەن زەربە بېرىشكە باشلىغانلىقى ۋە خىتاي رەھبەرلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستان ھەم تىبەتكە ئوخشاش رايونلاردا چوڭ بىر قوزغىلاڭ يۈز بېرىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەۋاتقانلىقى قىسقىچە بايان قىلىندى.

بۇندىن باشقا يەنە، گېرمانىيەنىڭ چوڭ گېزىتلىرىدىن بىرى بولغان «Frankfurter Allgemeine» گېزىتىنىڭ 93- يىل 17- ئىيۇل سانىدا، شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە بىر ماقالە ئېلان قىلىندى. بۇ ماقالىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ھەققىدە مەلۇمات بېرىلدى ۋە خىتاينىڭ ئاسسىمىلاتسىيە سىياسىتى نەتىجىسىدە يوقۇلۇپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ، مىللىي كىملىكىنى قوغداش ئۈچۈن زور كۈرەشلەرنى ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقى بايان قىلىندى.

قىرغىزىستاندا چىقىۋاتقان «قىرغىزىستان مەدەنىيىتى» گېزىتىنىڭ 93- يىل 22- ئۆكتەبىردىكى سانىغا، شەرقىي تۈركىستاندا ياشاۋاتقان قىرغىزلار ھەققىدە ئۇزۇن بىر ماقالە بېسىلدى. بۇ ماقالىدا، خىتاينىڭ قىرغىزىستان بىلەن ياخشى مۇناسىۋەت قۇرۇشنى خالايدىغانلىقى ۋە قىرغىزىستاننىڭمۇ خىتاي بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاش لازىملىقى ھەققىدە بىشارەت بېرىلىپ، بۇ مۇناسىۋەتلەرنىڭ شەرتسىز بولمايدىغانلىقى بايان قىلىندى. ماقالىدە، خىتاي بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى ياخشىلاشتا، قىرغىزىستاننىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز قاتارلىق تۈركىي خەلقلەرگە قارشى ھەرىكەتلەردە بولماسلىقى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

بۇ ماقالىنىڭ ئاخىرىدا مۇنداق دېيىلدى: «ھەقىقەت شۇكى، شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈركىي خەلقلەر بېسىم ئاستىدا ياشىماقتا. ئەگەر خىتاي ھۆكۈمىتى ھەقىقەتەن قىرغىزىستان بىلەن ياخشى مۇناسىۋەت قۇرۇشنى ئىستىسە، ھەر ئىشتىن بۇرۇن، بۇ خەلقلەرگە يۈرگۈزۈۋاتقان بېسىم سىياسىتىگە خاتىمە بېرىشى كېرەك».

تىبەتلىكلەرنىڭ مەجبۇرلىشى بىلەن

تىبەتلىكلەر ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدا ئېلىپ بارغان كۈچلۈك مۇجادىلىسى ئارقىلىق، خىتاي ھۆكۈمىتىنى تىبەتتىكى دۇنياغا مەشھۇر بۇددا لاماسىرىنى قايتا رېمونت قىلىشقا مەجبۇر قىلدى.

ئۇزۇن يىللاردىن بېرى، تىبەتلىكلەرنىڭ دىنىي ۋە سىياسىي داھىيسى دالاي لاما باشچىلىقىدىكى تىبەت سەرگەردان ھۆكۈمىتىنىڭ تىبەت خەلقىنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا ئېلىپ بارغان ھەققانىي كۈرەشلىرى نەتىجىسىدە، تىبەت داۋاسى دۇنيادا بەلگىلىك تەسىرچانلىققا ئىگە بولدى. شۇنداقلا ئامېرىكا، گېرمانىيە، فىرانسىيە باشچىلىقىدىكى غەرب ئەللىرىنىڭ بىۋاستە ھەمداشلىقىغا ئىگە بولدى. بۇنىڭ نەتىجىسىدە، خىتاي ھۆكۈمىتى خەلقئارا جامائەتچىلىكنىڭ بېسىمىدىن قورقۇپ، تىبەتكە خىتاي كۆچمەنلىرىنى يەرلەشتۈرۈش، پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويۇش جەھەتلەردە شەرقىي تۈركىستان ۋە ئىچكى موڭغۇلىيىگە يۈرگۈزگەندەك كۈچلۈك ھەرىكەت ئېلىپ بارالمىدى. ئەڭ ئاددىي مىسال؛ گەرچە خىتاي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستان ۋە ئىچكى موڭغۇلىيىنىڭ شەھەر، يېزىلىرىدا پىلانلىق تۇغۇتنى ئومۇمييۈزلۈك يولغا قويغان بولسىمۇ، ئەمما، تىبەتنىڭ يېزا- قىشلاقلىرىدا پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويالمىدى.

تىبەتنىڭ پايتەختى لاسادىكى بۇددا لاماسىرى مىڭ نەچچە يىللىق تارىخقا ئىگە مەشھۇر ساراي بولۇپ، قىزىل خىتاي ئىشغالىيىتىدىن كېيىن، بۇ ساراي پەقەتلا رېمونت قىلىنمىغاچقا، ساراي بىناسى خەتەرلىك ئەھۋالدا قالغان ئىدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان خىتاي ھۆكۈمىتى، تىبەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى تىبەتلىكلەرنىڭ خىتايغا قارشى ئېلىپ بارغان كۈچلۈك مۇجادىلىسى ۋە دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ كۈچلۈك بېسىمى ئاستىدا، غايەت زور مەبلەغ سەرىپ قىلىپ، بۇددا لاماسىرىنى قايتا رېمونت قىلىشقا باشلىدى.

خىتاينىڭ ئەڭ چوڭ سىياسىي گېزىتى «خەلق گېزىتى»نىڭ 94- يىل 1- ئاينىڭ 6- كۈنىدىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، خىتاي ھۆكۈمىتى 50 مىليون يۈەن (تەخمىنەن 6 مىليون دوللار) قۇرۇلۇش مەبلىغى ۋە زور تۈركۈمدە ماددىي ئەشيا ئاجرىتىپ، بۇددا لاماسىرىنى قايتا رېمونت قىلىشقا كىرىشكەن بولۇپ، بۇ قۇرۇلۇشنىڭ بۇ يىل يازدا پۈتتۈشى مۆلچەرلەنمەكتە. بۇ خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تىبەتلىكلەرگە كۆرسەتكەن «شاپائىتى» بولماستىن، بەلكى، باتۇر تىبەت خەلقىنىڭ داۋاملىق باش ئەگمەي مۇجادىلە قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى.

تاشلىۋىتىلگەن ئۇيغۇر مەكتىۋى

(تەھرىر ئىلاۋىسى: نادان قالدۇرۇپ ئىدارە قىلىش -خىتاي مۇستەملىكچىلىرىنىڭ زوڭزۇڭتاڭ زامانىدىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە شەرقى تۈركىستان خەلقىگە ئىزچىل يۈرگۈزۈپ كېلىۋاتقان رەزىل ۋاستىلىرىنىڭ بىرى. ئۆزلىرىنى «ئادالەتپەرۋەر، خەلقچىل» دەۋالغان ھازىرقى كوممۇنىستىك خىتاي مۇستەملىكچىلىرى، شەرقى تۈركىستان خەلقىنى نادان قالدۇرۇشتا، ئىلگىرىكى زوڭزۇڭتاڭ، يۈەنداخۇا، ياڭزېڭشىن، جىن شۇرېن، شېڭ شىسەي قاتارلىق سېسىق نامى پۇر كەتكەن قەبىھ مۇستەملىكچىلەردىنمۇ ئېشىپ چۈشتى. ھازىر شەرقى تۈركىستاننىڭ مىللىي مائارىپىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، خۇددى تالا مۈشۈكى ئۆي مۈشۈكىنى ھەيدىگەندەك، ۋەتىنىمىزنىڭ بايلىقىنى تالان -تاراج قىلىۋاتقان خىتاي مۇستەملىكچىلىرىنىڭ پەرزەنتلىرى، ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرى تولۇق بولغان زامانىۋى مەكتەپلەردە راھەت -پاراغەتتە ئوقۇۋاتقان. ئەمما، بايلىقنىڭ ھەقىقى خوجايىنلىرى بولغان يەرلىك ئۆسمۈرلىرىمىزنىڭ كۆپىنچىسى سېلىنغان خاراب مەكتەپلەردە، مال قوتانلىرىدا، ھەتتا توپا-تۇپراق دالا يەرلەردە ئوقۇۋاتقانلىقىدەك ئېچىنىشلىق ھالەت كۆز ئالدىمىزدا نامايەن بولىدۇ. سىزلەرگە بۇ ئەھۋاللاردىن پاكىت كۆرسىتىش مۇددىتىدە، ئىلى گېزىتىنىڭ 93-يىل 6-ئاينىڭ 3-كۈنىدىكى سانىغا بېسىلغان «ھەرقانچە نامراتلىشىپ كەتكەندىمۇ، مائارىپنى نامراتلاشتۇرۇۋەتمەيلى» دېگەن ماۋزۇدىكى ماقالىنى قىلچە ئۆزگەرتمەي ئەينەن دىققىتىڭلارغا سۇندۇق.)

سۈرەتتە:
شەرقى تۈركىستاننىڭ كۆپلىگەن يېزا - قىشلاقلىرىدا مەكتەپ بولمىغىنى ئۈچۈن، يەرلىك ئۆسمۈر بالىلار نۆۋەت بىلەن ئۆيلەرگە توپلىنىپ دەرس ئالماقتا.

ھەرقانچە نامراتلىشىپ كەتكەندىمۇ، مائارىپنى نامراتلاشتۇرۇۋەتمەيلى

ئۆز خەۋىرىمىز: كۈنەس ناھىيىسىنىڭ ئارالتۆپە يېزىسىدىكى قاراسۇ كەنت باشلانغۇچ مەكتىپى 1936 - يىل قۇرۇلغان بولۇپ، يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان ۋەتەن ئۈچۈن ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، تاتار، قىرغىز، ئۆزبېك، موڭغۇل، رۇس، خۇيزۇ مىللەتلىرىنىڭ پەرزەنتلىرىدىن يارامىلىق زىيالىيلارنى يېتىشتۈرۈپ بەرگەنىدى. ئوقۇغۇچى سانىنىڭ ئېشىشى بىلەن بۇ مەكتەپتىكى خەنزۇ سىنىپ 1980 - يىلى ئايرىم مەكتەپ بولۇپ قۇرۇلدى؛ 1984 - يىلى قازاق پەرزەنتلىرى ئوقۇيدىغان سىنىپلارمۇ ئايرىم مەكتەپ بولۇپ قۇرۇلدى. دۆلەت ۋە يەرلىك بۇ ئايرىلىپ چىققان ئىككى مەكتەپ ئۈچۈن يېتەرلىك مەبلەغ ئاجرىتىپ، ئۆلچەمگە لايىق مەكتەپ قۇرۇلۇشى سېلىپ، ئوقۇتۇشنى داۋاملاشتۇردى. لېكىن، ئەسلىدىكى ئۇيغۇر باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا مەبلەغ ئاجرىتىلمىغانلىقتىن، كونىراپ كەتكەن قۇرۇلۇشنى رېمونت قىلىشقا، يېڭى دەرسخانىلارنى قۇرۇشقا مۇمكىنچىلىك بولمىدى. شۇڭا، 1986 - يىلدىن ئېتىبارەن بۇ مەكتەپ كەنتنىڭ ياغاچ - كېسەك بىلەن سېلىنغان كونا ئاشلىق ئامبىرىدا دېرىزىسى بولمىغانلىقتىن، كۈندۈزدە چىراغ يېقىپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. 1991 - يىلى يېزىلىق ھۆكۈمەت، كەنت ۋە دېھقانلار بىرلىشىپ 32 مىڭ يۈەن مەبلەغ چىقىرىپ تۆت ئېغىز يېڭى سىنىپ سالالىغان بولسىمۇ، 13 سىنىپلىق 453 ئوقۇغۇچىغا بۇ سىنىپ يېتىشمىدى. شۇڭا، قالغان ئوقۇغۇچى مەيداندا تاش ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئۆيلىرىدىن ئېلىپ كەلگەن تاختايىنى تىزىغا قويۇپ ئوچۇقچىلىقتا دەرس ئاڭلاپ كەلگەن بولسىمۇ، ياز پەسلىدىكى بورانلىق، يامغۇرلۇق كۈنلەردە، كەچ كۈزدىن كېلەر يىلى يازغىچە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە 1992 - يىل 3 - ئاينىڭ 12 - كۈنى يەر تەۋرەپ، يېڭى سېلىنغان دەرسخانىغا چاك كېتىپ، ئوچۇقچىلىقتىكى ئوقۇغۇچىلار قوشۇنىغا يېڭى قوشۇن قېتىلدى.

ھازىر بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلار ئۈچۈن ئىشخانا، ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن دەرسخانا، تەنتەربىيە ئەسلىھەلىرى، ھاجەتخانا قاتارلىقلار بولمىغاچقا، 186 نەپەر ئوقۇغۇچى مەكتەپتىن ئۆزلۈكىدىن چېكىندى. ھەمدە يېڭىدىن ئوقۇش يېشىغا توشقان بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىشىگە مۇمكىن بولمىدى. نەتىجىدە، كەنتتىكى ساۋاتسىزلارنىڭ سانى كۈنسايىن كۆپەيدى.

مۇشۇ ئەھۋالدا، كەنتتىكى دېھقانلار ئۆزلۈكىدىن مەكتەپ قۇرۇلۇشىغا پۇل يىغىش قىلغان بولسىمۇ، مەبلەغ يېتىشمىدى. بۇنىڭ بىلەن مەكتەپ مەسئۇللىرى ناھىيىلىك، ۋىلايەتلىك، ئوبلاستلىق، ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا ۋە ئالاقىدار تارماقلارغا ئەھۋالنى ئىنكاس قىلىپ مەبلەغ ھەل قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، ھازىرغا قەدەر بىر تىيىن ھەل قىلىپ بېرىلمەي، بۇ مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇشى پالەچ پېتىچە قېلىۋەردى.

نۆۋەتتە، بازار رىقابىتى كەسكىنلىشىۋاتقان ۋەزىيەتتە، ئاساس مائارىپنىڭ بۇ قايناملىغا كىرەلىشى مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا دۆلەت مالىيىسىدە ھەرقانچە قىيىنچىلىق بولغان تەقدىردىمۇ، يەنە ھەرقانچە نامراتلىشىپ كەتكەن تەقدىردىمۇ مائارىپنى نامراتلاشتۇرۇۋەتمەسلىك كېرەك.

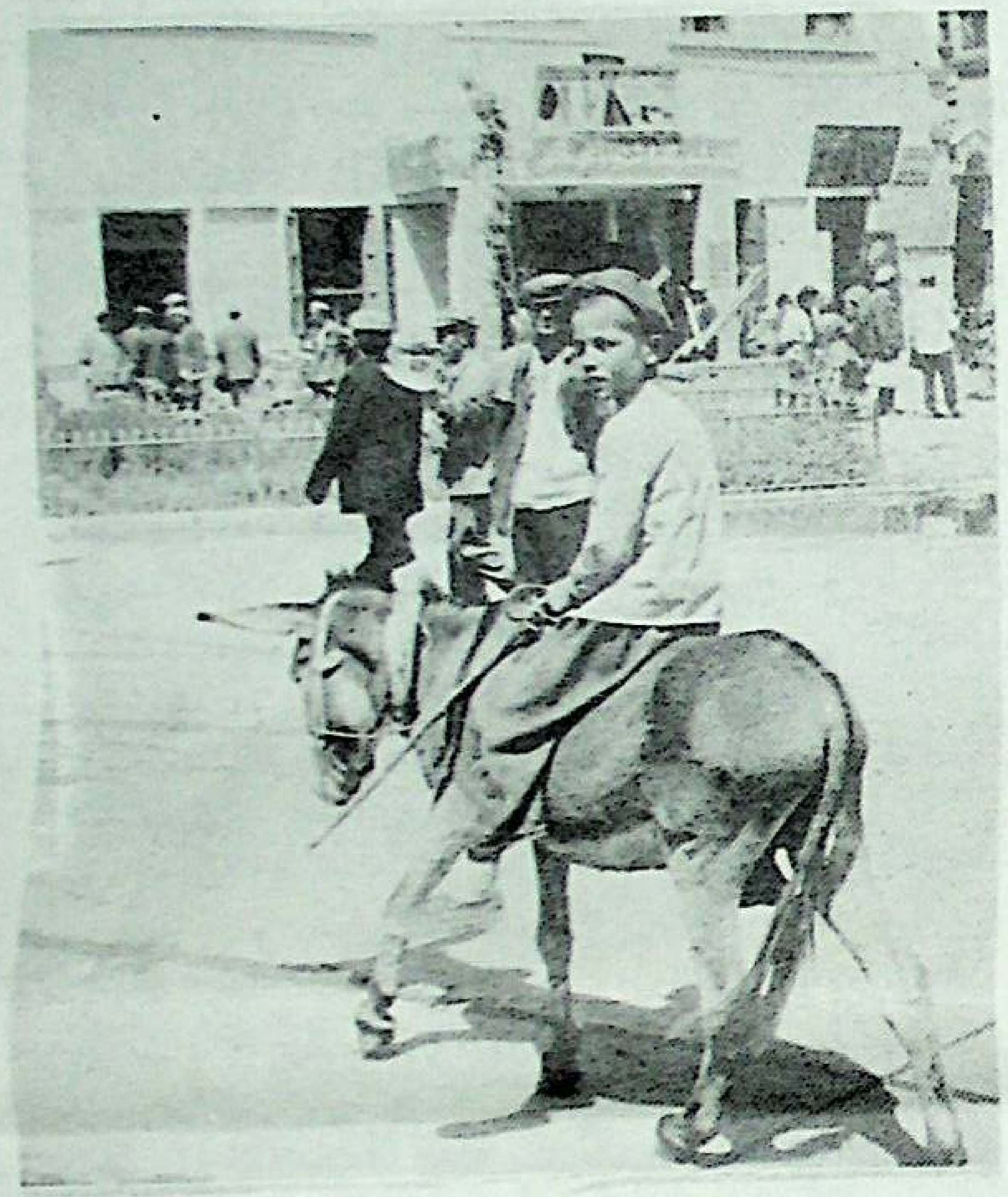

سۈرەتتە:
ئوقۇشسىز قالغان دېخان بالىلىرى بازارغا كىرىپ ئىش ئىزدىمەكتە.

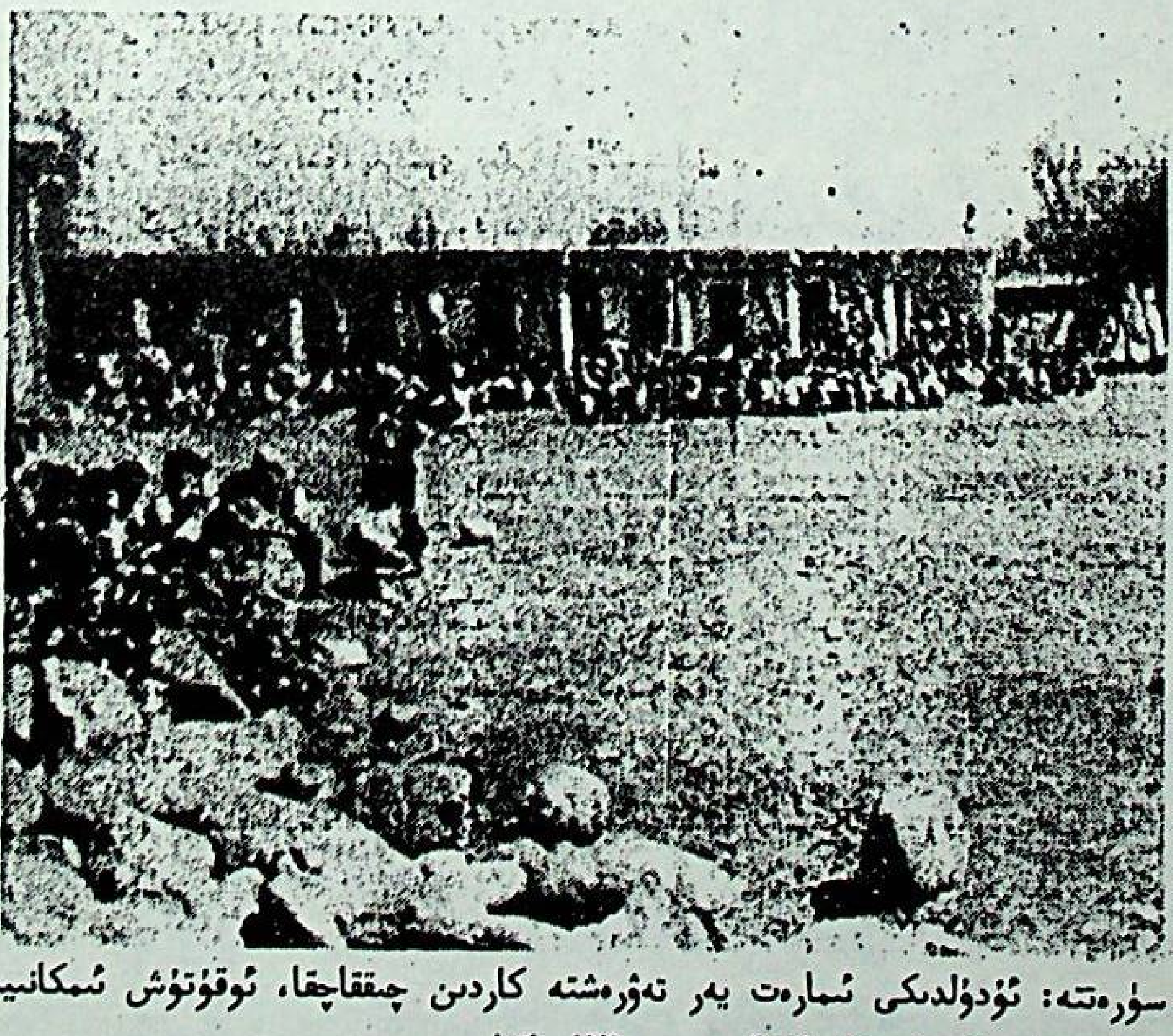

سۈرەتتە: ئۆدۈلدىكى ئىمارەت يەر تەۋرەشتە كاردىن چىققاچقا، ئوقۇتۇش ئىمكانىيىتى يوق. ئوقۇغۇچىلار ئوچۇقچىلىقتا دەرس ئاڭلىماقتا.

ئىسمائىل جىرجىس فوتوسى

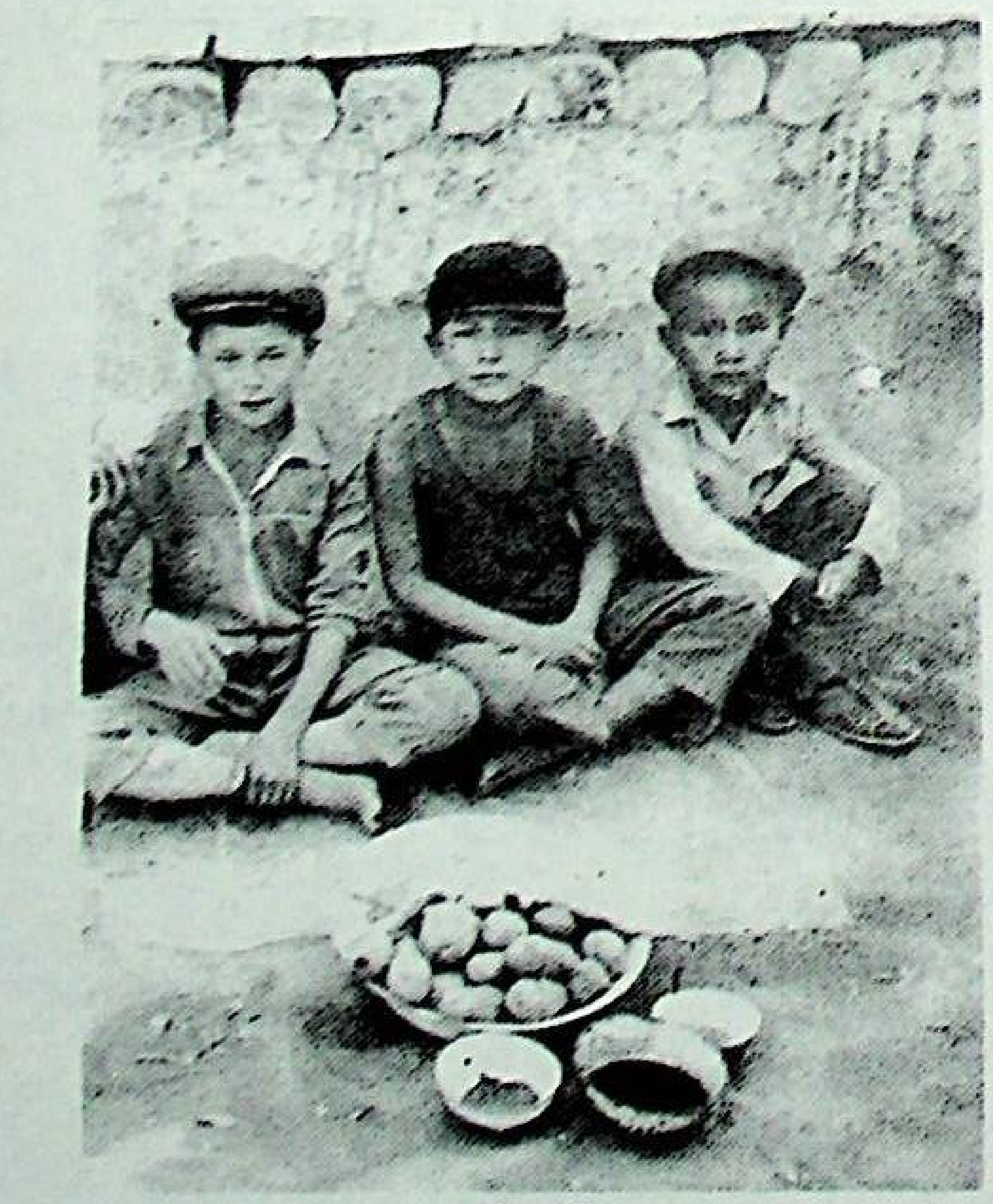

نامراتلىقتىن ئوقۇشسىز قالغان يەرلىك ئۆسمۈرلەر كوچىلاردا ياڭيۇ سېتىپ جېنىنى باقماقتا.

ئاقارغان يۈز، قىسىلغان قاش، قويۇلغان ياش، كېسىلگەن باش، چۇۋۇلغان چاچ، تۆكۈلگەن قان

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

«شېھىتلەر ئۆلمەيدۇ»

1993-يىل 4-ئاينىڭ 11-كۈنى خوتەن خەلقى ئۈچۈن، بەلكى بۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۈچۈن ئۇنتۇلغۇسىز قايغۇلۇق بىر كۈن بولدى. قىزىل تېررورلۇق قاپلىغان بۇ دەھشەت كۈندە، ئۆزىنىڭ ياشلىق باھارىنى شۇندىلا پۈتۈن ھاياتىنى ئەل قىساسى ئۈچۈن بېغىشلىغان ۋە تەنپەرۋەر ياش قەھرىمان ئالىمجان، رەھىمسىز خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى تەرىپىدىن ۋەھشىلەرچە شېھىت قىلىندى!

ئوت يۈرەك ياش ئالىمجان بۇيىل ئەمدىلا 21 ياشتا بولۇپ، خوتەن شەھىرىدە خىزمەتچى ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغان ئالىمجان، زور ئۈمىدلەر ئىچىدە ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتناشقان بولسىمۇ، ئەمما، يۇقىرىدىن چۈشۈرۈلگەن سانىنىڭ چەكلىك بولۇشى تۈپەيلىدىن، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىغان. ئۆزىنىڭ ئىستىقبالىدىن پەرىشان بولغان ئالىمجان، تىرىكچىلىك ئۈچۈن، خوتەن رايونىدىكى كۆپلىگەن زاۋۇت، كان، كارخانا ۋە ئىدارە-جەمئىيەتلەرگە ئىش ئىزدەپ بارغان بولسىمۇ، ئەمما، كۆچمەن خىتايلار بىلەن تولۇپ كەتكەن بۇ ئورۇنلار، ئۇنىڭ ئىشلەش تەلىپىنى رەت قىلغان. ئەڭ ئاخىرقى ئۈمىدىنىڭ ۋە تىرىشچانلىقىنىڭ سۇنىڭ ئۈستىدىكى كۆپۈككە ئايلانغانلىقىدىن قاتتىق ئۆرتەنگەن ئالىمجان، كۈن بويى ھۆكۈمەتنىڭ يۇقىرى - تۆۋەن ئورۇنلىرىغا چېپىپ يۈرۈپ، بۇ ئادالەتسىزلىكلەر ئۈستىدىن شىكايەت قىلغان. ئەمما، بارلىق چوڭ-كىچىك ھاكىمىيەتلەرنى ئۆز چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى ئۇنىڭ داد-شىكايەتلىرىگە قىلچىمۇ پىسەنت قىلىپ قويمىغان. ئۈمىدسىزلىك ۋە غەزەپ ئىچىدە قەلبى چەكسىز ئازاپلانغان ئالىمجان، ئۆزى بىلەن تەغدىرداش بولغان 4 نەپەر ئاغىنىسى بىلەن قانچىلىغان كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزۈپ، «نىمە ئۈچۈن ئۆز ۋەتىنىمىز، ئۆز يۇرتىمىزدا ئۆز بەختىمىزنى تاپالمايمىز؟» دېگەن سوئالغا جاۋاپ ئىزدىگەن. ئۇزاق مۇزاكىرە ئارقىلىق ئۇلار ئاخىرى مۇستەملىكە ئاستىدا ياشاۋاتقان مىللەتلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقلىرىدىن تامامەن مەھرۇم ئىكەنلىكىنى، مۇستەملىكىدىن قۇتۇلماي تۇرۇپ، بەخت-سائادەت ۋە ئەركىن ياشاشنى ئېغىزغا ئېلىشنىڭ زادىلا مۇمكىن ئەمەسلىكىنى تولۇق چۈشىنىپ يەتكەن. قەلبى بىردىنلا يورۇغان ئالىمجان، ئۆزى بىلەن تەغدىرداش 4 ئاغىنىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئەل قىساسى ئۈچۈن مۇستەملىكىچىلەر بىلەن ئۆلۈم - كۈرەش جېڭى قىلىش ئۈچۈن قەتئىي ئىرادىگە كېلىدۇ. ئۇلار ئەتىراپلىق پىلان تۈزەپ، خوتەن شەھەرلىك تەپتىش مەھكىمىسىنىڭ قورال - ياراق ئىسكىلاتىغا مەخپى كىرىپ، تاپانچا ۋە ئوق - دورا ئېلىپ چىققان. مۇستەملىكىچىلەرگە بولغان غەزەپ - نەپرىتى ۋە ئۆچمەنلىكى قايناپ تاشقان بۇ نەۋقىران باتۇر يىگىت، ئەپلىك پەيتنى كۈتۈپ تۇرۇپ، ئەنە شۇ پەيتتە قىزىل خىتاي كوممۇنىستلىرىغا ئوق چىقىرىدۇ. بۇ كوممۇنىستلارنىڭ بىرى نەق مەيداندا ئۆلگەن، قالغان ئۈچى ئېغىر يارىلانغان. ئۆلگەن قىزىل كوممۇنىست 1935-يىلى 25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەرگە قاتناشقان، ئىككى قولى خىتاي خەلقى ۋە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ قېنى بىلەن بويالغان قانخور جاللاتلاردىن بىرى ئىدى.

كۈرەش تەجرىبىسىنىڭ يېتەرسىزلىكىدىن ئالىمجان قاتارلىق بۇ بەش ياش خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ تورىغا چۈشۈپ قالىدۇ. غالجىرلاشقان خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى 93-يىل 4-ئاينىڭ 11-كۈنى خوتەن شەھىرىدە ئوچۇق سوت يىغىنى ئېچىپ، ئالىمجانغا ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىپ، ياۋۇزلارچە شېھىت قىلىدۇ. ئۇنىڭ سەپداشلىرىدىن تۆت يىگىتكە ئايرىم-ئايرىم ھالدا، ئىككى يىل كېچىكتۈرۈپ ئۆلتۈرۈش ۋە مۇددەتسىز قاماق جازاسى، 20 يىللىق، 12 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلدى.

ۋەتەنپەرۋەر ياش ئالىمجان شېھىت بولغان كۈنى، خوتەن شەھىرىدىكى نەچچە مىڭلىغان يەرلىك خەلق، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ تەھدىتىگە پىسەنت قىلماي توختاۋسىز سەلدەك ئېقىپ كېلىپ، ئالىمجاننىڭ جىنازا نامىزىغا قاتناشتى. مىڭلارچە كۆزلەردىن ئاققان قانلىق ياش قايغۇ ۋە سۈكۈتكە چۆمگەن پۈتۈن خوتەن دىيارىنى لەرزىگە سالدى. باتۇر خوتەن خەلقى ھاياتىنىڭ خېيىم-خەتەرگە ئۇچۇرىشىغا قارىماي ئالىمجاننىڭ جىنازىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئۈنلۈك ئاۋازدا مۇناجات ئوقۇپ، پۈتۈن خوتەن شەھىرىنى ئايلىنىپ چىقتى. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى يۈزلەپ ساقچىلارنى ئىشقا سالسىمۇ، غەزەپ-نەپرەتتە ئۇرغۇپ تاشقان خەلقنى توسۇپ قالالمىدى. 4-ئاينىڭ 12-كۈنى ئۆزلىرىگە قارشى غايەت زور يۈرۈشنىڭ كۈچىنى ھېس قىلغان خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى، ئالىمجاننىڭ نامىزىغا قاتناشقان كىشىلەرنى بىرمۇبىر ئىزلەپ تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلىدى. ھەمدە ئۇلارنى قاتتىق قىيىن-قىستاققا ئالدى. ھەتتا ئالىمجاننىڭ بىگۇناھ دادىسىنىمۇ تۈرمىگە تاشلاپ، ئۇنى خىزمىتىدىن ھەيدىدى! ئەمما، قەيسەر شەرقىي تۈركىستان خەلقى بۇنىڭ بىلەن خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىدىن قورقۇپ قالغىنى يوق. ئىشىنىمىزكى، ئالىمجانغا ئوخشاش باتۇر ئوغلانلار مىڭلاپ مەيدانغا كەلگۈسى! خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى كۈرەش داۋاملىق كۈچەيگۈسى!

قىزىل خىتاي ئېغىر ئىختىسادىي كىرىزىسقا دۇچ كەلدى

خىتايدا چىقىدىغان «خەلق گېزىتى»نىڭ 93-يىل 12-ئاينىڭ 29-كۈنىدىكى خەۋىرىگە ئاساسلانغاندا، خىتاي ئىستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ باياناتچىسى يېقىندا بۇ گېزىتنىڭ مۇخبىرىغا مۇنداق دېگەن: «دۆلىتىمىزدە، ئىقتىسادىي تۇرمۇش جەھەتتە تۆۋەندىكى بىر قانچە مۇھىم مەسىلىلەر تېخى ھەل قىلىنمىدى. ئۇ بولسىمۇ، بىرىنچىدىن، بازار باھاسىنىڭ ئېشىش سۈرئىتى ئىنتايىن يۇقىرى بولدى، 93-يىل تۇرمۇش بويۇملىرىنىڭ باھاسى 14.5 پىرسەنت ئاشتى. ئىككىنچىدىن، مەبلەغ سېلىش قۇرۇلمىسى مۇۋاپىق بولمىدى. ئۈچىنچىدىن، يېزا ئىگىلىكىگە مەبلەغ سېلىش يېتەرلىك بولمىدى، دېھقانلارنىڭ كىرىمىنىڭ ئېشىشى ئىنتايىن ئاستا بولدى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى كارخانىلارنىڭ زىيان تارتىشى ئېغىر بولدى، زىيان تارتىش كۆلىمى 30.7 پىرسەنتكە يەتتى».

بۇ قىلاردىن شۇنى ئېنىق كۆرۈۋېلىش بولىدىكى، گەرچە خىتاينىڭ خەلق ئىگىلىكى ئومۇمىي كىرىمىنىڭ ئېشىش سۈرئىتى دۇنيا بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرسىمۇ، ئەمما، ئىچكى قۇرۇلمىسى ئىنتايىن زەئىپ ۋە ئاجىز ھالدا تۇرماقتا.

«ئىلمىي قارايتىش» ئورۇنلىرى

بىز ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھازىرقى ئېچىنىشلىق ھالىتىگە نەزەر سالىدىغان بولساق، كىشىنى ئۈركۈندۈرىدىغان تەڭسىزلىك، ئادالەتسىزلىك، ناھەقچىلىق ۋە بۇزۇقچىلىقلار ھەممىشە دېگۈدەك كۆزىمىزگە چېلىقىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئالامەتلىرىدىن بىرى شۇكى، ئاۋادا بىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ شەھەر-يېزىلىرىغا بارىدىغان بولساق، «مەدەنىيەت يۇرتى»، «ئىلمىي ئارىتىش» دېگەن ۋىۋىسكىلاردا ئىسىم كۆزىمىزگە چېلىقىدۇ؛ ئەگەر بىز ئىچكىرىلەپ بېرىپ كۆزەتسەك، بۇ ئورۇنلارنىڭ «ئىلمىي ئارىتىش» ئورۇنلىرى بولماستىن، بەلكى «ئىلمىي قارايتىش» ئورۇنلىرى ئىكەنلىكىنى بىلىمىز. بۇ «ئىلمىي قارايتىش» ئورۇنلىرىغا غەرەزلىك ئورۇنلاشتۇرۇلغان بىلىيارت تاختىلىرى، قارت ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش ياشلىرىمىزنى نادانلىققا ئۈندەيدىغان خىلمۇ-خىل ئويۇنچۇقلار كۆزىمىزگە ئالاھىدە چېلىقىدۇ. بۇ ئۇتۇش - ئۇتتۇرۇشتىن ئىبارەت قىمار شەكلىگە ئايلىنىپ كەتكەن ئويۇنچۇقلار، كىنو-تىياتىرخانىلار، تانسىخانىلار ۋە سودا سارايلىرىنىڭ ئالدىلىرىدا ئوچۇق-ئاشكارە ھالدا بەس-بەس بىلەن كۆپەيمەكتە. «ئىككى قوشقار سوقۇشسا، بۆرىنىڭ قورسىقى ئېچىپتۇ» دېگەندەك، پۇرسەت كۈتۈپ تۇرغان خىتاي زوراۋانلىرى بۇ ئويۇنلاردىن كېلىپ چىققان جېدەل-ماجىرالاردىن پايدىلىنىپ، بىگۇناھ ياشلىرىمىزنى خەلقئالەمنىڭ ئالدىدا ئوچۇق-ئاشكارە ھالدا ئۇرۇپ-سوقۇپ، ئۇلارنى بىر ئېغىز سۆز قىلىشقا يول قويماي، ماشىنىغا سېلىپ ئېلىپ كېتىدۇ. كۆپلىگەن بىگۇناھ ياشلىرىمىزنى مۇشۇنداق ئۇسۇللار بىلەن تۈرمىلەرگە سولاپ، ئىز-دېرەكسىز يوقاتماقتا.

يۇرت ھەم ئەل ئۈچۈن تارتقان ئازابىنى
شاھلىق تەختىگە قىياس ئەتكۈلۈك.
ئەل ئۈچۈن چەككەن بىر مىنۇت قايغۇ
مىڭ يىللىق راھەتتىن يەتكۈلۈك.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا رەڭگى روھىڭ سامان بولماس

«مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە قانۇنى» ۋە ئۇنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتى

ئالىي مۇھەررىر (پروفېسسور) ئابلىكىم باقى ئىلتەبىر

دۇنيادىكى ھەرقانداق مۇستەملىكىچى، باشقا دۆلەت ۋە مىللەتلەرنىڭ تېررىتورىيىسىنى بېسىۋالغاندا، ئۆزىنىڭ رەزىل مەقسىدىنى يوشۇرۇپ، «قۇتقۇزدۇرۇش» تونى بىلەن نىقاپلىنىپ، ئۆز جىنايىتىنى خەلقئالەم ئالدىدا قانۇنلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ. بولۇپمۇ، ھازىرقى زامان كوممۇنىست باسمىچىلىرى، ئەتراپىدىكى خوشنىلىرىنى ئەسكىرى كۈچ ۋە ھىيلە ئارقىلىق زورلۇق بىلەن بېسىۋالغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىنى «زۇلۇمدىن قۇتقۇزدۇرغۇچى»، «بەخت-سائادەت ئېلىپ كەلگۈچى»، دەپ ئاتاپ، كىشىنى ئەسىرلەندۈرگىدەك چىرايلىق ئىبارىلەر ئارقىلىق، سىياسەت، قانۇنلارنى تۈزۈپ، مۇستەملىكىچىلىك قىياپىتىنى يوشۇرماقچى بولدى. ماھىيەتتە، ئەتراپىدىكى خوشنىلىرىنى سىياسىي جەھەتتە ئېكسپىلاتاتسىيە قىلدى، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئەزدى، مەدەنىيەت جەھەتتە يوقاتتى، خوشنىلىرىنىڭ بايلىقىنى خالىغانچە بۇلاڭ-تالاڭ قىلدى.

مۇستەبىت چىن كوممۇنىستىك ھۆكۈمىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتى ۋە قانۇنى، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ زېمىنلىرىنى ئىشغال قىلىۋالغاندىن كېيىن يۈرگۈزگەن رەزىل سىياسىتى ۋە زورلۇق قانۇنى بولۇپ، ئۇنىڭ تارىخى شەكىللىنىش جەريانى، يېتەكچى ئىدىيىسى، ئىچكى خارەكتېرى، ماھىيىتى ۋە ئاخىرقى مەقسىدى قاتارلىقلارنى چوڭقۇر تەھلىل قىلىش، شۇنىڭدەك، بۇ سىياسەت نەزەرىيەلەرنىڭ رىئال ئەمەلىيەتتە بەرگەن نەتىجىلىرىنى ئاشكارە-پاش قىلىش - ئۆز ئىستىقلالى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان مىللەتلەرنىڭ، جۈملىدىن، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ نەزەرىيە ۋە سىياسىي جەھەتتىكى مۇھىم ۋەزىپىسى.

مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيىنىڭ شەكىللىنىشى

ماركسىزمنىڭ مىللەت نەزەرىيىسىنى ئاساس قىلغان بۇ سىياسەتنى ئەڭ دەسلەپ لېنىن ئوتتۇرىغا قويدى ۋە ستالىن ئىجرا قىلدى. روسىيە ۋە يۇگوسلاۋىيىدە ئاپتونومىيە تۈزۈمى ئاساسىي قانۇنغا كىرگۈزۈلدى. مەركەز بىلەن ھەرقايسى جۇمھۇرىيەتلەردە، ھوقۇقنى ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل يۈرگۈزۈش، ئۆزىنىڭ ئاساسىي قانۇنىنى تۈزۈش، چەت ئەللەر بىلەن بىۋاسىتە ئالاقە يۈرگۈزۈش، ئۆز جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئارمىيىسىنى تەشكىللەش، ھەتتا پۈتۈن ئىتتىپاقتىن ئىختىيارى ھالدا چىقىپ كېتىش ھوقۇقلىرى بېرىلدى. رىئاللىق بۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، مۇستەبىت باسمىچى ئارمىيىسى ھەرقايسى مىللەتلەر زېمىنىغا شىددەتلىك باستۇرۇپ كىرىپ، ئەسلىدە مەۋجۇت بولغان ھاكىمىيەتلەرنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى، مىللەتلەرنى دەھشەتلىك قىرغىن قىلدى، ئالتۇن-كۈمۈش كەبى مال-دۇنيالارنى ۋە خام ئەشيالارنى بۇلاپ كەتتى، ئارمىيە ھاكىمىيىتى قۇرۇپ، قورچاق ھۆكۈمەت تەشكىللىدى، مىللىي تېررىتورىيىلەرنى خالىغانچە بۇزدى، مىللەتلەرنى قالايمىقان كۆچۈرۈپ، تەبىئىي مىللىي نىسبەتنى بۇزدى، روس شوۋىنىزمىنى غالجىرلىق بىلەن يۈرگۈزۈپ، مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيىتىنى يوقاتتى، تىل-يېزىقىنى ئۆزگەرتتى، دىنىنى دەپنە قىلدى. شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش لازىمكى، بۇ خىل ساختا سىياسەت، يالغان ھوقۇق ۋە بىۋاپا تۈزۈملەر ئەڭ ئاخىردا، «ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا چېپىش» تەك ئاقىۋەتنى، يەنى، جۇمھۇرىيەتلەر ئۆز ھەققىنى، ئىمپېرىيىنىڭ ھەقىقىي ماھىيىتىنى تونۇپ يېتىپ، ئۆز مۇستەقىللىقىنى قانۇنىي يول بىلەن ئېلىشتەك نەتىجە بىلەن ئاياقلاشتى.

روسىيە كوممۇنىستلىرىنىڭ قۇترىتقۇلۇقى بىلەن قۇرۇلۇپ، ھەربىي ياردىمى بىلەن ھاكىمىيەتنى تارتىۋالغان چىن كوممۇنىستلىرى، 1931-يىلى رۇيجىندە ئېچىلغان 1-قېتىملىق مەملىكەتلىك جۇڭخۇا سوۋېت جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇن پىراگرامىسىدا ۋە ئازسانلىق مىللەتلەر مەسىلىسى ھەققىدىكى قارارلاھىيىسىدە، «مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئىشلىرىنى ئۆزلىرى ھەل قىلىش ھوقۇقى بولۇشتا چەك تۈزۈش» سىياسىتى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ئازسانلىق مىللەتلەرگە مۇستەقىل جۇمھۇرىيەتلەر قۇرۇپ بېرىش توغرىسىدا ۋەدىلەر بەرگەن ئىدى.

1935-يىلى 12-ئايدا ۋە 1936-يىلى 6-ئايدا، جۇڭخۇا سوۋېت مەركىزىي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستان ۋە تىبەتلەرنىڭ خىتاي بىلەن مۇناسىۋەتسىز مۇستەقىل دۆلەت ئىكەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، پەقەت موڭغۇل ۋە تۇڭگان مىللەتلىرىگە ۋەدە بەرگەن ئىدى. تۇڭگان مىللىتىگە ئېلان قىلغان مۇراجىئىتىدە مۇنداق كۆرسىتىلگەن ئىدى: «بىز، مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئىشلىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش پرىنسىپىغا ئاساسەن، تۇڭگانلارنىڭ ئىشلىرىنى پۈتۈنلەي تۇڭگانلار ئۆزى ھەل قىلىشنى، ئومۇمەن تۇڭگانلارنىڭ تېررىتورىيىسى ئىچىدىكى جايلاردا تۇڭگانلار ئۆزلىرى مۇستەقىل ھاكىمىيەت قۇرۇپ، بارلىق سىياسىي، ئىقتىسادىي، دىنىي، ئۆرپ-ئادەت، ئەخلاق، مائارىپ ۋە باشقا ھەممە ئىشلارنى ئۆزلىرى ھەل قىلىشنى، ئومۇمەن، تۇڭگانلار ئازسانى ئىگىلەيدىغان رايونلاردىمۇ ۋە يېزىلارنى بىرلىك قىلغان ھالدا، مىللىي باراۋەرلىك ئاساسىدا تۇڭگان ئاپتونوم ھۆكۈمىتى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىمىز».

يۇقارقى خىتاي پاناھسىغا ماۋزېدۇڭ ئىمزا قويغان ئىدى.

1938-يىلى 11-ئايدا خىتاي كوممۇنىستلىرى ئاچقان 6-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى 6-ئومۇمىي يىغىنىدا ماۋزېدۇڭ، ياپونغا قارشى ئۇرۇشتىن كېيىن ئازسانلىق مىللەتلەرگە مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇپ بېرىش توغرىسىدا يەنە بىر قېتىم ۋەدە بەرگەن ئىدى. شەرقىي تۈركىستاننى بولسا، «غەربىيتىكى دۆلەتلەر» دەپ ئاتىغان ئىدى. 1939-يىلى ماۋزېدۇڭ بىر پارچە ماقالە يېزىپ، «جۇڭخۇا مىللىتى» دېگەن ئۇقۇمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، «ئۇلار باراۋەرلىك ئاساسىدا بىرلىشىشنى خالايدۇ» دەپ بىشارەت بەردى. 1941-يىلىغا كەلگەندە، «چېگرا رايون ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش پىراگراممىسى»نى ئېلان قىلىپ، شەنشى، گەنسۇ ۋە نىڭشيا قاتارلىق چېگرا رايونلاردىكى تۇڭگانلارغا ئاپتونوم رايون بېرىدىغانلىقىنى جاكالىدى. 1947-يىلى 5-ئاينىڭ 1-كۈنى، ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقى ئېلان قىلىندى.

شۇنى قەيت قىلىشقا توغرا كېلىدۇكى، خىتاي كوممۇنىستلىرى شۇ چاغقىچە شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەقىل دۆلەت سۈپىتىدە، ياكى ستالىننىڭ كەلگۈسى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى سۈپىتىدە تونۇپ كەلگەن ئىدى.

ستالىن خىتاي ھۆكۈمىتىگە تاشقى موڭغۇلىيىنى ئېتىراپ قىلدۇرۇش ھېسابىغا، شەرقىي تۈركىستاننى ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەر قاتارىدا ۋەدە بەرگەندىن كېيىن، بولۇپمۇ، «يالتا پاناھسى» دىن كېيىن، خىتاي كوممۇنىستلىرى بۇ كۆزھەرەزىنى كۆز تىكىشكە باشلىدى. ئۇيغۇرلارنى ئالداپ ئىدارە قىلىشقا كىرىشكەن ستالىن، شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ تىزگىنىنى خىتاي كوممۇنىستلىرىغا تۇتقۇزۇپ، ئۇنىڭ ھېسابىغا خەيزىندا ۋە باسۇكزارلىقتىن بىر ھەربىي بازا ئېلىش سودىسىنى پۈتكۈزدى. ئاخىرىدا يەنە سۇيقەست پىلانلاپ، شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنى ئۇجۇقتۇرۇپ، خىتايلارغا رەسمىي ئۆتكۈزۈپ بەردى. شۇنىڭدىن باشلاپ خىتاي كوممۇنىستىك ھۆكۈمىتى، مىللىي سىياسىتى ۋە ئاپتونومىيە تۈزۈملىرىنى شەرقىي تۈركىستان ئەمەلىيىتىدە تەدبىقلاشقا مۇيەسسەر بولدى.

خىتاي كوممۇنىستلىرى ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىپ ئاچقان 1-قېتىملىق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشىدە، «ئازسانلىق مىللەت توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان رايونلاردا، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە يولغا قويۇلىدۇ» دەپ بەلگىلىمە چىقاردى. 1954-يىلى ئېلان قىلغان ئاساسىي قانۇندا: «مىللىي ئاپتونومىيىلىك جايلارنىڭ ھەممىسى (شەرقىي تۈركىستانمۇ بار دېمەكچى) جۇڭگونىڭ ئايرىلماس بىر قىسمىدۇر. ئۇلار مەركەزنىڭ لەشتۈرۈپ رەھبەرلىك قىلىشىغا بويسۇنۇشى كېرەك» دەپ ئېلان قىلدى. 1955-يىلى 10-ئايدا، «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» قۇرۇلغانلىقىنى جاكالىدى. شۇنداق قىلىپ، 1958-يىلىغا قەدەر توت ئاپتونوم رايون (شۇ چاغقىچە تىبەتكە دۆلەت قاتارىدا مۇئامىلە قىلىپ كېلىپ تۈزگەن) 29 ئاپتونوم ئوبلاست، 54 ئاپتونوم ناھىيە قۇرۇلدى.

شەرقىي تۈركىستاندا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» قۇرۇلغانغا قەدەر، شەرقىي تۈركىستاندىكى ھەر مىللەت خەلقى، جۈملىدىن ئۇيغۇرلار خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ماھىيىتىنى تونۇپ يېتىپ، ئۇرۇش قېتىم قوراللىق، سىياسىي قارشىلىقلارنى ئۇيۇشتۇردى. شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى ئاغدۇرۇلۇپ، 50 مىڭ كىشىلىك مۇنتىزىم ئەسكىرى قىسىم تارقىتىۋېتىلگەندە، ئەخمەتجان قاسىمى باشچىلىقىدىكى رەھبەرلەر، ستالىننىڭ بېسىمىغا ۋە خىتايلارنىڭ ئاپتونومىيىسىگە ئىزچىل قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئىپىزھاياتىنى تەقدىم قىلدى، ئوسمان باتۇر داۋاملىق تۈردە قوراللىق كۈرەشنى قانات يايدۇردى. 1951-يىلى ئۈرۈمچىدىكى زىيالىيلار كېڭەشلەردە ئاشكارە قارشىلىق كۆرسەتتى، غۇلجىدىكى زىيالىيلار «11 چىلار يىغىنى» چاقىرىپ، مۇستەقىللىق دەۋا قىلدى، قەشقەر، خوتەن، ئۈچتۇرپانلاردا خەلق قوراللىق قوزغالدى.

1954-يىلى چىڭداۋدا چاقىرىلغان مىللىي خىزمەت يىغىنىدا، مىللىي رەھبەرلىرىمىزدىن سەيپۇللا يۈسۈپ، جۇ ئىنلەينىڭ سۆزىگە ئاشكارە قارشى چىقتى. ھەتتا «ئاپتونوم رايون قۇرۇلۇپ ئىككى ئايدىن كېيىنلا، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاندا ئىرقىي زىيالىيلار چوڭ ئېچىلىپ - سايراپ، خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئالدامچىلىقىدىن شىكايەت قىلدى. خىتاي كوممۇنىست ھاكىمىيىتى ئۆز مەقسىدىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا يۇقىرى ھەربىي كۈچكە تايىنىپ، «باندىت تازىلاش»، «زومىگەرلەرنى جازالاش»، «ئەكسىيەتچىلەرنى باستۇرۇش»، «يەرلىك مىللەتچىلەرگە زەربە بېرىش» دېگەندەك بەدناملارنى چاپلاپ، 43 مىڭدىن ئارتۇق مۇتەۋەززىلەرنى ۋە زىيالىيلارنى ئۆلتۈردى، 45 مىڭدىن ئارتۇق زىيالىينى قاماپ ۋە نازارەت ئاستىغا ئالدى. «ئاپتونوم رايون» دېگەن قۇرۇق ھاكىمىيەت ئورنىغا، ساۋاتسىز دېھقان - چارۋىچىلارنى، ساختىپەز ئىككىيۈزلىمىچىلەرنى ۋە ئۆز غالچىلىرىنى سەپلىدى.

خىتاي كوممۇنىست ھاكىمىيىتىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونو-

(داۋامى 15-بەتتە)

غەرپ دۇنياسى، خىتاي ۋە شەرقىي تۈركىستان

پەرھات يۇرۇڭقاش

كوممۇنىست خىتاي ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان 40 نەچچە يىلدىن بۇيان، پۈتۈن غەرب دۇنياسىنىڭ خىتايغا قاراتقان سىياسىتىدە غايەت زور ئۆزگۈرۈشلەر يۈز بەردى. 50 - يىللاردا غەرب خىتاينى چەكلەش، قامال قىلىش ۋە يېتىم قالدۇرۇشنىڭ ئوبيېكتى قىلغانىدى، 60 - يىللاردا بولسا خىتاينى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرغۇچى ئىتتىپاقدىشى قاتارىدا كۆردى. 80 - يىللارنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە غەربلىكلەر خىتاينى «بىزگە پايدىلىق بولغان سودا ۋە مەبلەغ سېلىشتىكى دوستىمىز» دەۋالدى. ئەمما، سوغۇق ئۇرۇش ئاخىرلىشىپ، دۇنيا ۋەزىيىتىدە بۈيۈك ئۆزگۈرۈشلەر يۈز بەرگەندىن كېيىن، غەرب خىتاي مەسىلىسىنى سالماقلىق بىلەن مۇھاكىمە قىلىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ 89 - يىلى خىتايدا يۈز بەرگەن چوڭ دېموكراتىك ھەركەتتىن كېيىن، ئۆزلىرىنى «ئىنسان ھەقلىرىنى قوغداشتىكى قورغان» دەپ ئاتاپ كەلگەن غەرب، «خىتاي بىزنىڭ دوستىمىزمۇ ياكى دۈشمىنىمىزمۇ؟» دېگەن مەسىلىدە زور تالاش - تارتىشتا قالدى.

غەربنىڭ باشلامچىسى ئامېرىكىنى ئېلىپ ئېيتساق، ئامېرىكا خىتاينىڭ يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى دۆلەت مۇداپىئەسى جەھەتتىكى غايەت زور تىرىشچانلىقىغا ئىنتايىن دىققەت قىلىشقا باشلىدى.

كۆپلىگەن ئامېرىكا مۇتەخەسسىسلىرى، «خىتاي كەلگۈسىدە چوقۇم ئىقتىسادىي كۈچىنى ھەربىي كۈچكە ئايلاندۇرىدۇ، ھازىر خىتاي باشقىلارغا تاجاۋۇز قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە» دەپ قارىماقتا. يەنە بەزى قاراشتىكىلەر بولسا، «ئامېرىكا خىتاي بىلەن سىياسىي، ئىقتىساد ۋە ستراتېگىيە جەھەتتە چوڭ مەنپەئەت توقۇنۇشىغا ئىگە. خىتاي بۈگۈندىن كېيىن قانداق سىياسەت يۈرگۈزمىسۇن، ئامېرىكىنىڭ ئاسىيادىكى بىخەتەرلىك، توقۇنۇشلارنى ھەل قىلىش، مۇداپىئە كۈچى، يادرولۇق قوراللارنىڭ كېڭىيىشىنى چەكلەش، ئىقتىسات، سودا، ئىنسان ھەقلىرى قاتارلىق جەھەتلەردىكى مەنپەئەتىگە زور تەھدىت كۆرسىتىدۇ» دەپ قارىماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار، ئامېرىكا بىلەن خىتاينىڭ مۇناسىۋىتىدىكى تۈپ مەسىلە ئىنسان ھەقلىرى ياكى سودا مەسىلىسى بولماستىن، بەلكى ئىككى دۆلەتنىڭ بىخەتەرلىك مەنپەئەتىدىكى ئاساسىي توقۇنۇشتىن ئىبارەت، دەپ ھېساپلىماقتا. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئامېرىكا مەتبۇئاتلىرى ئومۇمىي يۈزلۈك ھالدا، «خىتاينىڭ نۆۋەتتىكى ھەركىتى ئامېرىكىنىڭ قىممەت قارىشىغا ماس كەلمەيدۇ. شۇڭا دۇنيادىكى بۇ ئاخىرقى كوممۇنىزم لاگېرىنى تىنچلىق بىلەن ئۆزگەرتىش كېرەك» دەپ قارىغانىدى. ئەمما ئامېرىكا سىياسىي تۈزۈلمىسى ئۆزگەرگەندىن كېيىنكى خىتاينىڭ دۇنيانىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋەزىيىتىگە ھازىرقىدىنمۇ چوڭراق تەسىر كۆرسىتىپ قېلىشىدىن ۋە دەرىجىدىن تاشقىرى چوڭ دۆلەت بولۇش تاماسىدىن داۋاملىق ۋاز كەچمەيدىغانلىقىدىن ئەندىشە قىلماقتا. بولۇپمۇ خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شىمالىي كورېيە، كامبودژا ۋە جەنۇبىي جۇڭگو دېڭىزى مەسىلىسىدە (ئەنشا تاقىم ئاراللىرى مەسىلىسىدە) تۇتقان مەيدانى ۋە ھەركىتى، ئامېرىكىنىڭ مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن كەلمىدى. شۇنداقلا خىتاينىڭ قورال - ياراقلارنىڭ كېڭىيىشىنى تىزگىنلەش مەسىلىسىدە، دۇنيا جامائەتچىلىكىگە بەرگەن ۋەدىسى تولىمۇ مۈجمەل ۋە تۇتۇرۇقسىز بولدى. بۇ ھال ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى پۈتۈن غەرب دۇنياسىدا بىر خىل ۋەھىمە پەيدا قىلدى.

گەرچە پۈتۈن غەرب دۇنياسى خىتاينىڭ دۇنيانىڭ كەلگۈسى مۇقىملىقىغا زور تەھدىت ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئەمما ئىقتىسادىي جەھەتتە ئېغىر داۋالغۇشقا دۇچ كەلگەن غەرب دۇنياسى، بىر تەرەپتىن خىتاينىڭ ئىنسان ھەقلىرىگە تاجاۋۇز قىلغانلىق قىلمىشىنى ئاز - تولا ئېيىپلاپ قويسا، يەنە بىر تەرەپتىن بىر كۆزىنى قىسىۋېلىپ، دۇنيانىڭ ئەڭ چوڭ سودا بازىرى بولغان خىتاي بىلەن بولغان ئىقتىسادىي ۋە سودا ئالاقىسىنى بەس - بەستە كۈچەيتتى. پۇل تېپىشنى ھەممىدىن ئەلا بىلگەن غەرب سودا ساھەسى، ئىنسان ھەقلىرى، دۇنيا بىخەتەرلىكى دېگەنلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئۆزلىرىنىڭ رەھبەرلىرىنى خىتاي بىلەن بولغان تۈرلۈك مۇناسىۋەتلەرنى تىرىشىپ ياخشىلاشقا قىستىدى.

ئامېرىكىدىكى «ئامېرىكا - خىتاي سودا كومىتېتى» بۇ يىل 2 - ئاينىڭ 3 - كۈنى بىر بايانات ئېلان قىلىپ، ئاۋادا ئامېرىكا ئىنسان ھەقلىرى مەسىلىسىنى سودا ئىشلىرىغا ئارىلاشتۇرۇپ خىتايغا ئىمبارگو يۈرگۈزسە، ئامېرىكىنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئەتى زىيان كۆرىدۇ، دەپ ئوچۇق - ئاشكارە ئاگاھلاندۇردى. بۇ باياناتتا مۇنداق دەپ كۆرسىتىلدى: «خىتاي ئامېرىكىنىڭ ئەڭ چوڭ ئېكسپورت بازىرى، ئۆتكەن يىلى ئامېرىكا خىتايغا 9 مىليارت دوللارلىق مال ئېكسپورت قىلدى، بۇنىڭ بىلەن ئامېرىكىدا 200 مىڭ كىشى ئىشقا ئورۇنلىشىش پۇرسىتىگە ئىگە بولدى، ئامېرىكىنىڭ خىتايغا سالغان مەبلەغ تۈرى 4 مىڭ 500 خىلغا، ئومۇمىي مەبلەغ سوممىسى 15 مىليارت 500 مىليون دوللارغا يەتتى».

ئامېرىكا سودا ساھەسىدىكىلەر، ئامېرىكىنىڭ خىتايدىن تېپىۋاتقان پايدىسىنى پەش قىلىپ تۇرۇپ، ئىنسان ھەقلىرى مەسىلىسىدە خىتاينى ئېيىپلاۋاتقان جامائەتنىڭ غەزىپىنى باسماقچى بولدى. بۇ باياناتتا يەنە، مەيلى خىتاينىڭ سودىدا ئەڭ ئېتىبارلىق بىر ئىلدىن دۆلەتلىك سالاھىيىتىنى بىكار قىلايلى ياكى ئۇنىڭ ۋاقتىنى شەرتلىك ئۇزارتايلى، ھەممىسىلا ئامېرىكىنىڭ سودا مەنپەئەتىگە زىيان سالىدۇ، چۈنكى ئامېرىكا كارخانىلىرى خىتايدا ياۋروپا ۋە ياپونىيە كارخانىلىرىنىڭ كۈچلۈك رىقابىتىگە دۇچ كېلىۋاتقان بۈگۈنكى ھالقىلىق پەيتتە، خىتايغا ئىمبارگو يۈرگۈزۈش ئامېرىكا كارخانىلىرىنى ئېغىر زىيانغا ئۇچرىتىدۇ، دەپ ئېنىق كۆرسىتىلدى.

گېرمانىيىنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۆتكەن يىلى 11 - ئايدا، گېرمانىيە باش مىنىستىرى كول غايەت چوڭ بىر سودا ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ خىتاينى زىيارەت قىلدى. كول خىتاينى زىيارەت قىلىشتىن بۇرۇن، گېرمانىيىدىكى «ياۋروپا شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىرلىكى» گە، خىتايغا زىيارەتكە بارغىنىدا شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى مەسىلىسى توغرىسىدا خىتاي رەھبەرلىرىگە سۆز ئاچىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدە بەرگەن ئىدى. ئەپسۇسكى، كول خىتايغا بېرىپلا ئالدىراپ - تېنەپ خىتاي بىلەن 4 مىليارت ئامېرىكا دوللارلىق سودا توختامى تۈزدى. ھەمدە بېيجىڭدا مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىنى چاقىرىپ، بۇندىن كېيىن خىتاي بىلەن بولغان تۈرلۈك مۇناسىۋەتلىرىنى داۋاملىق كۈچەيتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بەلكىم ئۇ «ياۋروپا شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىرلىكى» گە بەرگەن ۋەدىسىنى تامامەن ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان بولسا كېرەك!

نېمە ئۈچۈن غەرب شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھەقلىرى مەسىلىسىنى تىلغا ئېلىشتىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ؟ بۇنىڭدىكى تۈپ سەۋەپ شۇكى، غەرب ئۆزىنىڭ پايدا - مەنپەئەتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدۇ. يېقىندا نېفىت ئېكسپورت قىلىدىغان دۆلەتلەر تەشكىلاتى (ئوپېك)، نېفىت باھاسىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، نېفىت ئىشلەپچىقىرىشنى 5 پىرسەنتتىن 15 پىرسەنتكىچە ئازايتىدىغانلىقىنى جاكالىدى، بۇ، نېفىتنى جان تومۇر قىلغان پۈتۈن غەربنى قاتتىق چۆچۈتتى، شۇڭا غەرب يېڭى بىر نېفىت مەنبەسى ئىزدەشكە باشلىدى، بەختكە يارىشا، شەرقىي تۈركىستاندا بايقالغان غايەت زور نېفىت زاپىسى، غەربتە يېڭى بىر ئۈمىت پەيدا قىلدى. خىتاي ھۆكۈمىتى شەرقىي تۈركىستاندىكى مۇستەملىكىسىنى ئۆز ئۆمرىدە داۋام قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ئامېرىكا، ئەنگىلىيە، گېرمانىيە، ياپونىيە قاتارلىق كۈچلۈك مەملىكەتلەرنى شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىتنى شېرىكلىشىپ ئېچىشقا دەۋەت قىلدى. خىتاينىڭ كۈچلۈك دۆلەتلەرنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاش ئۈچۈن قوللانغان بۇ نەيرىڭى، ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەرب دۆلەتلىرىنىڭ ئىشتاھاسىنى تازا ياقتى. ھەممە شەرقىي تۈركىستاندىكى نېفىتلىكلەرگە بەس - بەستە مەبلەغ سېلىشقا باشلىدى، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ چەتئەل كارخانىلىرىغا قارشى تۇرۇشى تولىمۇ پاسسىپ بولغاچقا، غەربلىكلەر شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەقىل قىلماي تۇرۇپ، يەنە ئوخشاشلا نەپ ئالغىلى بولىدىكەن، دېگەن قاراشقا كېلىپ قالدى. شۇڭا خىتايدىن نەپ ئالغان بۇ دۆلەتلەر، تاشقى دۇنيادا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى توغرىسىدا سۆز چىققان ھامان، ئىككى كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ زۇۋان سۈرمەي جىم تۇرۇۋالىدىغان بولدى.

ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، غەربنىڭ خىتايغا تۇتقان پوزىتسىيىسىدىن شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلالايمىزكى، ھەر كىم ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن تىركىشىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستاننىڭ تەقدىرىنى تاشقى دۇنياغا باغلاپ قويۇش تولىمۇ نادانلىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئەڭ مۇھىمى يەنىلا ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىشىمىز ۋە دۇنيا خەلقى ئالدىدا ئۆزىمىزنىڭ مۇستەملىكىچىلەرگە تىز پۈكمەيدىغان قەيسەر مىللەت ئىكەنلىكىمىزنى ئەمەلىي ھەرىكىتىمىز بىلەن ئىسپاتلىشىمىز كېرەك.

ئەلۋەتتە، دېموكراتىيە ۋە ئىنسان ھەقلىرىگە ھۆرمەت قىلغۇچى دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ قوللىشىغىمۇ سەل قارىماسلىقىمىز لازىم.

شۇنىڭغا تولۇق ئىشىنىشىمىز كېرەككى، شەرقىي تۈركىستان خەلقى ھامان بىر كۈنى ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىغا ئېرىشىدۇ ۋە ئىستىقلالىيىتىنى ئۆز قولىغا ئالىدۇ!

(بېشى 9 - بەتتە)

سېپىنى دەسلەپ يالغان ۋەدە بېرىپ ئالداش، ئاساسى دۈشمەنلىرىنى يوقاتقۇچە پايدىلىنىش، كېيىن ئاستا - ئاستا كېڭەيدىن يېنىۋېلىش، قارشىلىق قىلغۇچىلارنى قانلىق قىرغىن قىلىپ مەجبۇرىي بويسۇندۇرۇش، ئاخىردا بىر يۈرۈش ساختا سىياسىي نىقاپلارنى پەدەزلەپ كۆرسىتىپ، خەلقئارا جامائەتچىلىكنى ئالداش، ئىچكى قىسمىدا رەھىمسىز ھوقۇق يۈرگۈزۈپ، قورچاق ھاكىمىيەت تەييارلاشتەك بىر قاتار ھىيلە - مىكىرلىك تارىخى جەريانلارنى ئۆتكۈزۈپ، بۈگۈنكىچە داۋاملاشماقتا.

بۈگۈنكى كۈندە بولسا «يەن، خۇاڭ ئەۋلاتلىرى بىز»، «شەرقىي تۈركىستان ئەزەلدىن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەمەس، خىتايلارنىڭ زېمىنى» دېگەندەك ئاشكارە مەيدانغا چىقىپ، مىللىيلىك، تېررورىستلىك ۋە ھوقۇقلۇق ئورگانلىرىنىمۇ ئىنكار قىلماقتا.

(بۇ ماقالىنىڭ داۋامى كېيىنكى سانىدا. تەھرىردىن)

ئىسلام ئەقىدىلىرى: رامازان روزىسى ھەققىدە

روزا تۇتۇش نىيىتى بىلەن تاڭنىڭ ئاقىرىشىدىن كۈن پاتقانغا قەدەر بىر نەرسە يەپ-ئىچىش، ئەر-ئايال يېقىنلىشىش قاتارلىق ئىشلاردىن ئۆزىمىزنى ساقلاش ئارقىلىق قىلىنىدىغان بىر ئىبادەتتۇر. قۇرامىغا يەتكەن، ئەقىل باھىي ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ، رامىزان ئېيىدا بىر ئاي روزى تۇتىشى پەرزدۇر. روزى تۇتۇش ساراڭلار بىلەن بالىلارغا پەرز ئەمەس. ئاياللارنىڭ ھەيز كۆرۈش ۋە تۇغۇتلۇق ۋاقىتلىرىدا روزى تۇتىشى ھارامدۇر.

كېسەللەرنىڭ، يولۇچىلارنىڭ، ئەمچەكتە بالىسى بار ئاياللارنىڭ رامىزاندا روزى يېيىشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ. روزى تۇتالمىغان كۈنلىرىنىڭ روزىسىنى رامىزاندىن باشقا بىر ۋاقىتتا ئۆتىسە بولىدۇ.

روزى تۇتۇش ئۈچۈن نىيەت قىلىش، نىيەتنىڭ باشلاش ۋە تۈگەش ۋاقتىنى بىلىش، تاڭنىڭ ئاقىرىشىدىن كۈن پاتقانغا قەدەر روزىنى بۇزىدىغان نەرسىلەردىن ساقلىنىش روزىنىڭ پەرزلىرىدىندۇر.

رامىزان روزىسىدا نىيەتنىڭ ۋاقتى، كۈننىڭ ئولتۇرۇشىدىن ئەرتىسى كۈنى چۈش ۋاقتىغا قەدەردۇر. پېشىن نامىزىغا ١٥ - ١٥ مىنۇت قالغانغا قەدەر تۇتىلىدىغان (تولۇقلىنىپ) رامىزان روزىسى، ئاتاق ۋە كەففارەت روزىلىرىدا كۈننىڭ ئولتۇرۇشىدىن، تاڭنىڭ ئاقىرىشىغا قەدەر نىيەت قىلىش لازىم. نىيەت قەلب بىلەن قىلىنىدۇ. تىل بىلەن ئېيتىلىش ساۋاپتۇر.

روزىنىڭ تۈرلىرى

پەرز بولغان روزىلار: رامىزان ئېيىدا تۇتۇلغان روزى بىلەن، ئادا قىلىنمىغان (قازا قىلىنغان) رامىزان روزىسىدۇر.

ۋاجىپ بولغانلار: ئاتاق روزىسى بىلىپ تۇرۇپ يېسىلگەن ئاتاق روزىلىرىنىڭ ئادا قىلىنىشى (قازاسى) ۋاجىپدۇر.

سۈننەت بولغان روزىلار: پەرز ۋە ۋاجىپ بولغان روزىلاردۇر. مۇھەررەم ئېيىنىڭ ٩-١٠كۈنلىرى تۇتىلىدىغان روزىلارغا ئوخشاش.

مۇستەھاپ بولغان روزىلار: قەمەرى ئايلارنىڭ ١٣-١٤-١٥-كۈنلىرى تۇتۇلغان روزىلاردۇر.

مەكروھ بولغان روزىلار: نورۇز كۈنى ۋە مۇھەررەم ئېيىنىڭ ١٥-كۈنى تۇتۇلغان روزى، روزى ھېيتىنىڭ ١-كۈنى بىلەن قۇربان ھېيتىنىڭ ٤-كۈنى تۇتۇلغان روزى ھارامدۇر.

روزىنى بۇزىدىغان ئامىللار

نىيەت قىلىپ روزى تۇتقان بولسا، بىلىپ تۇرۇپ ۋە ئۆزى خالاپ روزىنى بۇزۇش ھارامدۇر. يېسىلگەن ھەر بىر روزىنىڭ ئورنىغا باشقا كۈنلەردە روزى تۇتۇپ ئادا قىلىش لازىم. بۇنىڭغا روزىنىڭ قازاسى دېيىلىدۇ.

رامىزان روزىسىنى سەۋەبسىز بۇزغانلار، باشقا كۈنلەردە ھەم كۈنگە كۈن روزى تۇتۇپ يېگەنلىرىنى ئۆتەيدۇ. (ياكى ئادا قىلىدۇ) ھەمدە بۇنىڭدىن باشقا جازا ئورنىدا كەففارەت روزىسى تۇتىدۇ.

كەففارەت روزىسى: بىلىپ تۇرۇپ روزىسىنى بۇزۇشنىڭ بۇدۇنيادىكى جازاسىدۇر. كەففارەت روزىسى، رامازان ئېيىغا توغرى كەلمەسلىك شەرتى بىلەن ھېچ ئارىلىق قالدۇرماستىن ئىككى قەمەرى ئاي تۇتىلىدىغان روزىدۇر.

يەپ ئىچكىلى بولىدىغان ھەر نەرسىنى بىلىپ تۇرۇپ يېيىش ۋە ئىچىش جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىش ئارقىلىق بۇزۇلغان رامىزان روزىلىرىدا ھەم ئىككى ئاي كەففارەت روزىسى تۇتىلىدۇ.

ھەمدە يېسىلگەن روزىنىڭ ئورنىغا كۈنىگە كۈن روزى تۇتۇش لازىم: ھەم قازا ھەم كەففارەت.

يېيىلىپ ئىچىلىشى ئادەت بولغان نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرۇپ يەپ ئىچىش بىلەن بۇزۇلغان رامىزان روزىلىرى مۇۋەققەت ھەر كۈن روزى تۇتۇش بىلەن ئۆتىلىدۇ. پەقەت قازا تۈكۈرۈكنى ئاغزىدا توپلاپ يۇتۇش بەدەننى ئاجىزلاشتۇرغىدەك ئېغىر ئىش قىلىش، قان ئالدۇرۇش قاتارلىق ئىشلار روزىنى بۇزمىسىمۇ، ساۋابىنى ئازايتىدۇ. مەكروھ بولىدۇ.

بىر نەرسىنى پۇراش، كۆزىگە سۈرمە سۈرۈش، قان ئالدۇرۇش (بەدەننى ئاجىزلاشتۇرماسلىق شەرتى بىلەن) مىسۋاك ياكى چىش چوتكىسى بىلەن چىش يۇيۇش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىش مەكروھ بولمايدۇ.

روزىنى بۇزمايدىغان ئامىللار

ئېسىدە يوق بىر نەرسىنى يەپ ئىچىپ قىلىش روزىنى بۇزمايدۇ. ئېسىگە كېلىشى بىلەن ھامان توختۇتۇش لازىم. ئۇيقۇدا جۇنۇۋەت بولۇش ۋە شۈپىتى تاڭنى ئاتقۇزۇش، ئىختىيارسىز ھالدا بوغازغا، بۇرۇنغا توز ۋە توپا كىرىپ كىتىش قاتارلىق ئەھۋاللار روزىنى بۇزمايدۇ. زولۇقنى قويۇش، زولۇقنى كىچىكتۇرۇش، ئىپتارغا ئالدىراش ۋە دۇئا قىلىش ساۋاپتۇر.

روزا، ياراتقۇچىمىزغا بەدەن بىلەن قىلىنغان بۈيۈك بىر ئىبادەتتۇر. روزىنىڭ ئەجرىسىنى ئاللاھ شەخسەن ئۆزى بېرىدۇ. روزىنىڭ جىسمانى ۋە روھى ساغلىقىمىزغا ھەتتىن بىر قانچە پايدىلىرى بار.

دىنىمىزدە مۇبارەك كۈنلەر، مۇبارەك كېچىلەر

دىنىمىزدا يىلنىڭ بەزى كۈن ۋە كېچىلىرى مۇبارەكتۇر. بۇ كۈن، بۇ كېچىلەرنىڭ جانابى - ھەققە ئىبادەت ۋە تائەت بىلەن ئۆتكۈزۈشنىڭ ساۋاپ بولىدىغانلىقى خۇش خەۋەر قىلىنغان.

بۇ كېچىلەردە، ئاللاھقا ئىبادەت قىلىش، ئۆتۈپ كەتكەن نامازلارنى ئۆتەش، قۇرئان ئوقۇش، پەيغەمبىرىمىزگە سالاۋات توشەرىنى كەلتۈرۈش، بۇكۈنلەردە روزى تۇتۇش، نەپلە ناماز ئوقۇش كۆپ ساۋاپتۇر.

بۇ مۇبارەك كۈن ۋە كېچىلەر مۇنۇلار:

(١) رامىزان ئېيى بولۇپمۇ ئاخىرقى ئون كۈنىنىڭ كېچىلىرى، بۇ ئون كېچىدە قادىر كېچىسى باردۇر.

(٢) ئىككى ھېيتنىڭ دەسلەپكى كېچىلىرى، بۇ ئىككى كېچىنى تائەت ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزگەن قەلبىنى جانابى ھەق، قەلبلەرنىڭ ئۆلگەن - كىشىنىڭ كۈنى ئەي قىلىدۇ. ھېيت ئەي قىلىدۇ. ھېيت كېچىلىرىدە دۇئالار قوبۇل بولىدۇ.

(٣) زول ھەججە ئېيىنىڭ دەسلەپكى ئون كۈنىنىڭ كېچىلىرى.

(٤) قۇربان ھېيتىنىڭ ئاپا كۈنى.

(٥) شابان ئېيىنىڭ ١٥ - كېچىسى (بارات كېچىسى) قادىر كېچىسىدىكى، تائات ئىبادەت، قادىر كېچىسى بولمىغان مىڭ ئايدىن خەيرلىكتۇر (قادىر سۇ.)

(٦) رەجەپ ئايىنىڭ بىرىنچى جۈمە كېچىسى رەغائىپ كېچىسى ٢٧-كېچىسى: مىراج كېچىسى.

(٧) جۈمە كېچىلىرى.

قۇرئانى كەرىمدە ئىسىملىرى بىلدۈرۈلگەن پەيغەمبەرلەر

١. ئادەم ٢. ئىدرىس ٣. نوخ ٤. خۇد ٥. سالىخ ٦. ئىبراھىم ٧. لوت ٨. ئىسمائىل ٩. ئىسھاق ١٠. ياقۇپ ١١. يۈسۈف ١٢. ئەييۇپ ١٣. شۇئايب ١٤. مۇسا ١٥. ھارون ١٦. داۋۇد ١٧. سۇلايمان ١٨. ئىلياس ١٩. ئەلياسا ٢٠. يۇنۇس ٢١. زۇلقىفىل ٢٢. زەكەرىيا ٢٣. ياھيا ٢٤. ئەيسا ٢٥. مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامدۇر.

ئۇزەيىر، لوقمان، زۇلقەرنەين ئىسىملىك ئۈچ زاتنىڭ پەيغەمبەر بولۇپ - بولمىغانلىقى ھەققىدە ئىختىلاپ بار.

بىزگە بىلدۈرۈلگەن ۋە بىلدۈرۈلمىگەن پۈتۈن پەيغەمبەرلەرنىڭ ھېچ بىرىنى ئايرىماستىن ھەممىسىگە ئىشىنىمىز.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى، باشقا بىر دىن ئېرىشەلمىگەن بىر يۈزتۇنلۈك ۋە ئىنسان پەرۋەرلىكنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

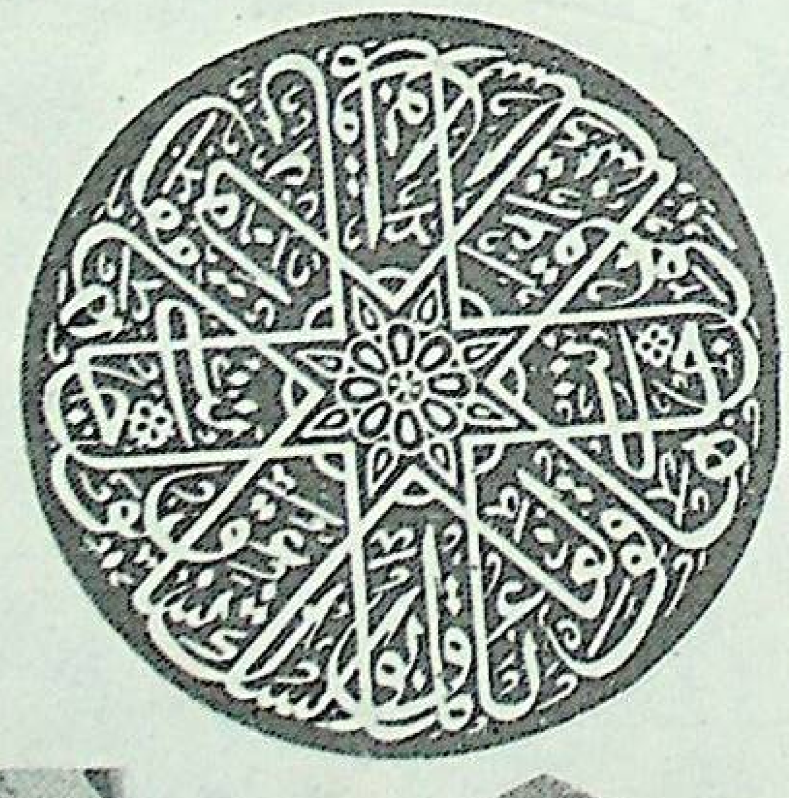

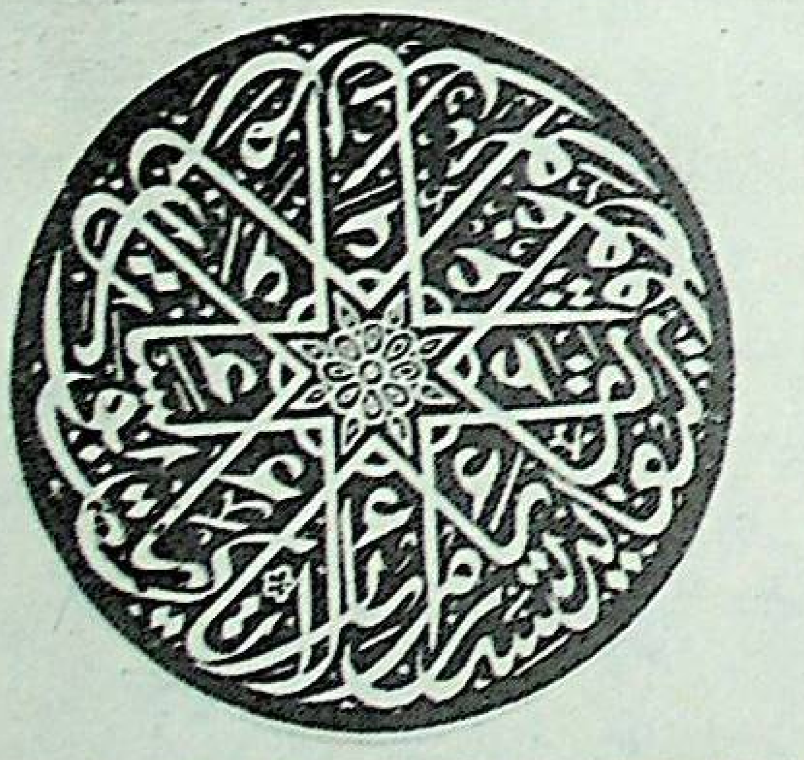

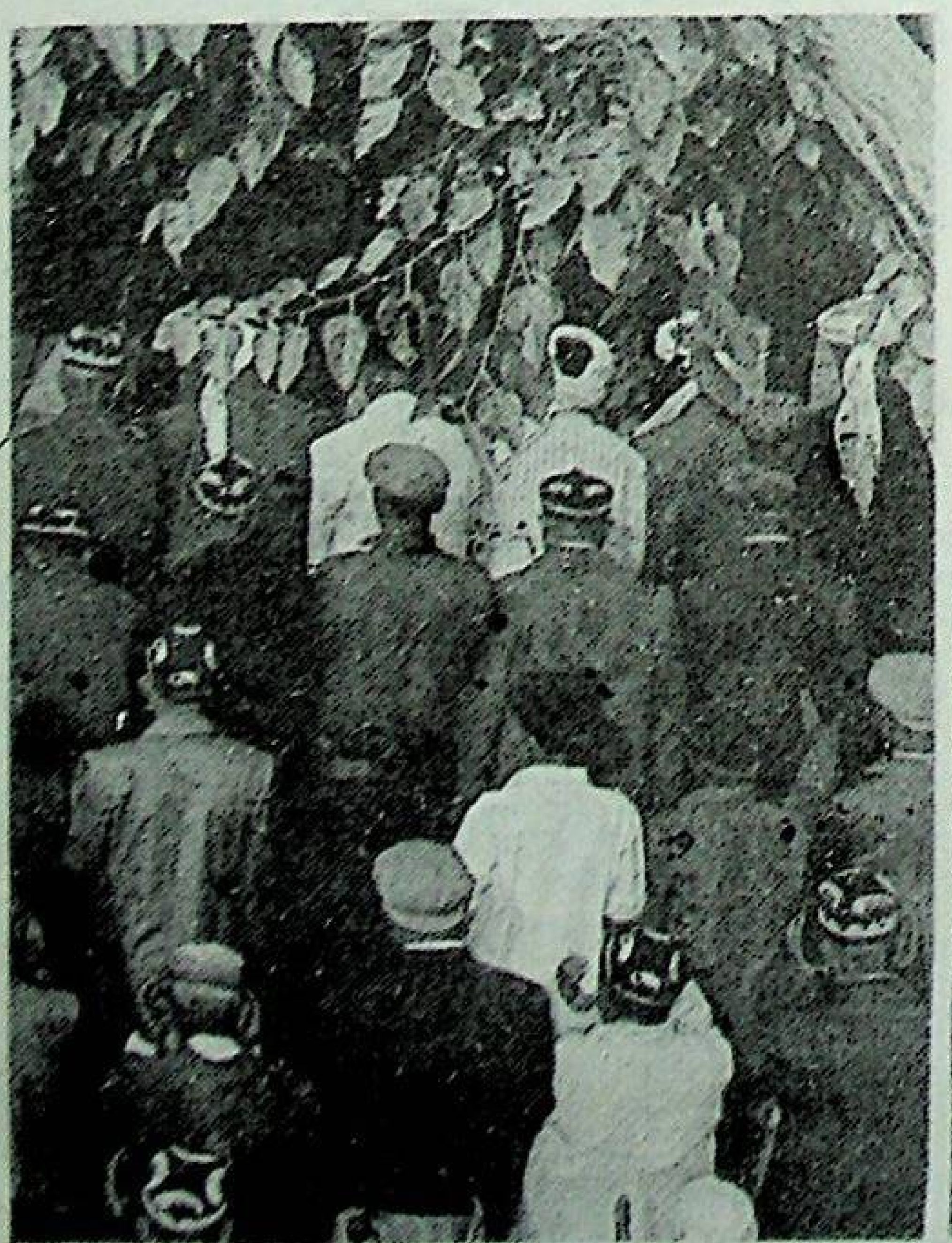

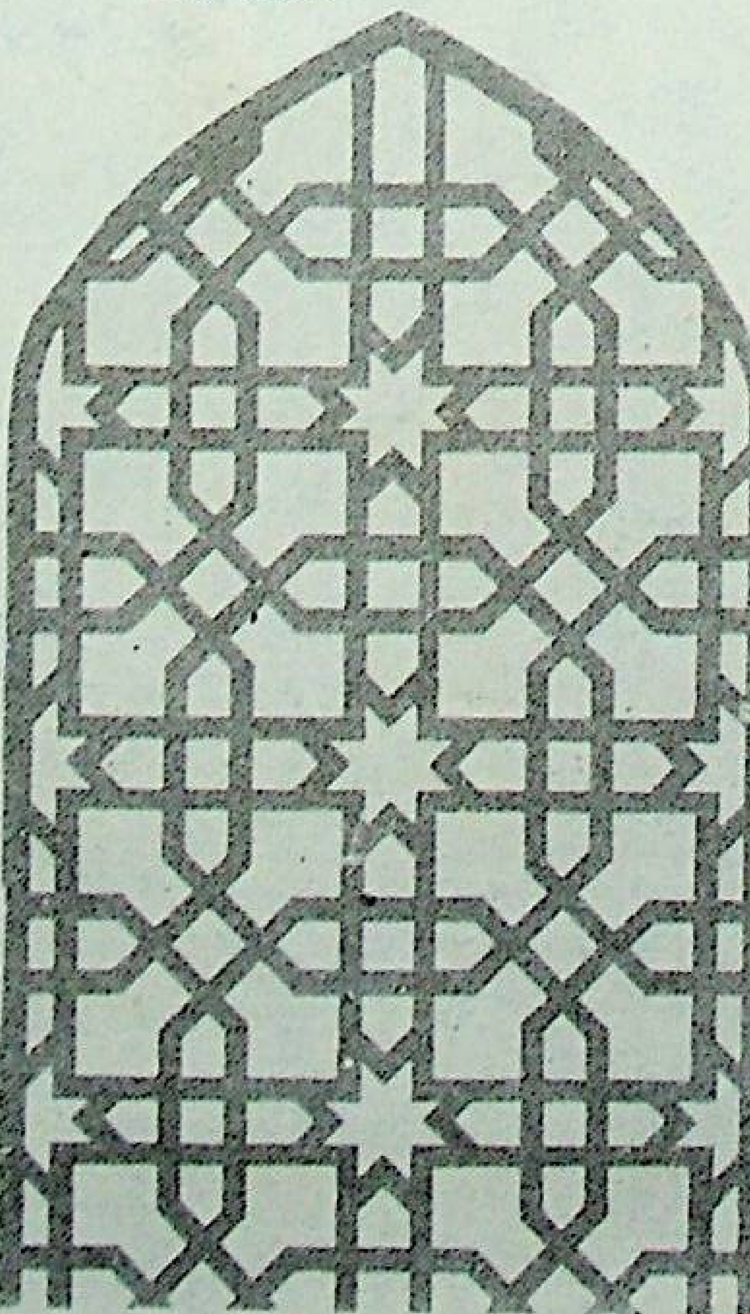

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

فاتىما خانىمنىڭ جىنازا نامىزىدىن بىر كۆرۈنۈش

قايغۇلۇق خەۋەر

ئۆز خەۋىرىمىز: شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ سابىق باش كاتىپى، مۇھاجىرەتتىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ لىدېرى، تۈركلۈك مۇجاھىدى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ سۆيۈملۈك خانىمى ۋە ئۆمۈرلۈك سەپدىشى فاتىما ئالپتېكىن خانىم، 94 - يىل 3 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئىستانبۇلدىكى ئۆيىدە كېسەل سەۋەبى بىلەن 83 يېشىدا ۋاپات بولدى.

فاتىما خانىمنىڭ ۋاپاتى، تۈركىيەدە ياشاۋاتقان نەچچە مىڭلىغان شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلىرىمىزنى ۋە ئەيسا ئەفەندىمنىڭ تۈركىيەدىكى دوست - بۇرادەر ۋە سەپداشلىرىنى چوڭقۇر قايغۇغا سالدى.

شۇ كۈنى سائەت 5 تە، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پىرېزىدېنتى سۇلايمان دېمىرال ئەيسا ئەفەندىمنىڭ ئۆيىگە تېلېفون بېرىپ، فاتىما خانىمنىڭ ۋاپاتىدىن چەكسىز قايغۇرغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە پۈتۈن ئالپتېكىن ئائىلىسىدىن سەممىي ھال سورىدى.

فاتىما خانىمنىڭ جىنازا نامىزى 7 - مارت پېشىن نامىزىدىن كېيىن ئىستانبۇلدىكى مەشھۇر فاتىخ جامەسىدە چۈشۈرۈلدى. جىنازا نامىزىغا، شەرقىي تۈركىستانلىق قېرىنداشلار ۋە تۈركىيىلىك دوستلاردىن بولۇپ نەچچە مىڭ كىشى قاتناشتى.

مېيىت، تۈركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ سابىق پىرېزىدېنتلىرى ئادنان مەندېرېس، تۇرغۇت ئۆزال قاتارلىق مەشھۇر شەخسلەر دەپنە قىلىنغان توپكاپى مازارلىقىغا دەپنە قىلىندى.

شۇ كۈنى، تۈركىيە تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، «تۈركىيە رادىيو - تېلېۋىزىيە - گېزىتى»، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، «تۈركىيە» گېزىتى، «زامان» گېزىتى، «ئوتتۇرا شەرق» گېزىتى قاتارلىق تۈركىيەدىكى ھەر قايسى چوڭ - كىچىك ئاخبارات ئورۇنلىرى فاتىما خانىمنىڭ ۋاپات ئەتكەنلىك خەۋىرىنى تەپسىلىي خەۋەر قىلدى.

ئەيسا ئەفەندىم، فاتىما خانىم دالاي لاما بىلەن بىرگە

ئەيسا ئەفەندىم، فاتىما خانىم ئوغۇللىرى ئەركىن ئالپتېكىن (ئوتتۇرىدا)، ئارسلان ئالپتېكىن (سولدا) ۋە ئۇلغار ئالپتېكىن (ئوڭدا) لار بىلەن بىرگە.

ۋەتەنداشلارنىڭ دىققىتىگە:

ۋەتەن داۋاسىنىڭ تەشۋىقات ئېھتىياجىغا يېقىندىن ماسلىشىپ، يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن «شەرقىي تۈركىستان» گېزىتىنى ۋەتەن سىرتىدىكى ئاساسلىق تەشۋىقات قورالىغا ئايلاندۇرۇش غايىسى بىلەن ئەسلىدىكى «شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتى ئىدارە ھەيئىتىنىڭ باشلىقى ئارسلان ئالپتېكىن، باش تەھرىرى پەرھات يۇرۇڭقاش ۋە تەھرىرى شاھخەلىل بوزقۇرتلار «شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتىدىن ئىستىپا بېرىپ «شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى ئىدارە ھەيئىتىگە قاتناشتى.

گېزىت ئىدارە ھەيئىتىدىكىلەر:

گېزىتىمىزنىڭ قۇرغۇچىسى ۋە باش مەسلىھەتچىسى:
ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن
گېزىت مەسئۇلى: ئارسلان ئالپتېكىن
مەسئۇل مۇھەررىر: مۇھەممەت ئىمىن ھەزرەت
تەھرىرلەر: پەرھات يۇرۇڭقاش. شاخەلىل بوزقۇرت

گېزىتىمىز ئادرېسى: Ordu Cad. Kalaycı Şevki Sk. Altınkapi Dilman İş Mrk. No. 28/60 Beyazıt - İST.
تېلېفون: ☏: (0212) 638 36 42
فاكس: Fax : (0212) 638 36 43